

Ш К І Л Ь Н А Б І Б Л І О Т Е К А

Л І Т Е Р А Т У Р А Д Л Я Ч И Т А Н Н Я

Г. К. АНДЕРСЕН

КАЗКИ

Ганс Крістіан Андерсен

Казки

Текст предоставлен правообладателем
http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=6444344

Казки: Фоліо; Харків; 2013

ISBN 978-966-03-6112-6

Аннотація

Ганс Крістіан Андерсен (1805—1875) – датський письменник, автор всесвітньо відомих казок для дітей і дорослих, таких як «Кресало», «Принцеса на горошині», «Дюймовочка», «Дикі лебеді», «Снігова королева», «Гидке каченя» та багатьох інших. Андерсен не був першовідкривачем у жанрі датської казки, проте саме йому вдалося, зберігаючи найкраще з народних традицій, надати своїм героям справжніх людських рис і створити чудові казки, якими вже понад сто років зачитуються читачі в усьому світі.

Содержание

Славетний датський казкар	4
Казки	25
Кресало	27
Нове вбрання короля	37
Принцеса на горошині	45
Соловей	47
Непохитний олов'яний солдатик	63
Дикі лебеді	69
Кінець ознакомительного фрагмента.	85

Ганс Крістіан Андерсен

Казки

Славетний датський казкар

Дорогі читачі, дівчатка й хлопчики!

Перед вами нова книжка казок. Ви, звичайно, переглянете спочатку малюнки, як завжди це буває, а вони такі цікаві, що вам захочеться швидше дізнатися, про що тут написано. Потім ви сядете читати або попросите когось із дорослих почитати вам уголос, і я знаю напевне, що ця книжка стане для вас однією з улюблених. Так було з усіма дітьми, хто тільки познайомився з цими чудовими казками. А читали їх мільйони різних дітей у різних країнах, бо вони перекладені багатьма мовами світу: російською, французькою, англійською, німецькою, індуською, італійською... Та всіх не перелічиш! І я, коли була малою, слухала їх, потім читала сама і тепер люблю перечитувати, як, напевне, і ваші батьки, як багато дорослих і навіть літніх людей.

У дитинстві завжди захоплюють надзвичайні події, цікаві дивовижні пригоди, чесні і сміливі герої. Саме про них розповідає нам автор цих казок. Герої, ніби добрі знайомі, живуть десь поблизу нас, і ми часто з ними зустрічаємося, лише не бачимо їх, не помічаємо, бо вони не тільки люди, а й птахи, звірі, рослини і навіть речі. Але й такі герої поводять себе як справжні люди – розмовляють, відчують, дружать або, навпаки, сваряться. У казках завжди перемагає все хороше, чесне, правдиве, і, прочитавши їх, думаєш: яка хороша, добра людина написала їх. Мабуть, вона дуже любила дітей, хотіла, щоб люди жили в дружбі, в мирі, щоб вони були чесними, справедливими, працьовитими.

Ці казки, що стали подарунком для дітей усього світу, написав видатний датський письменник Ганс Крістіан Андерсен. А про себе самого він розповів у своїй книжці «Казка мого життя». І справді, в його житті було багато незвичайного і повчального для всіх.

Славний казкар Ганс Крістіан Андерсен народився 1805 року в Данії, у маленькому місті Оденсе, на острові Фюн... Бідна комірчина, заставлена верстатами та різним інструментом шевця-батька, під вікном горища, на ринві, – ящик із землею. Там ростуть цибуля та петрушка – увесь город матері. Біля хатинки один кущик агрусу – садок для хлопчика Ганса, який дивиться на навколишній світ то гостро спостережливими, жвавими, то задумливими, мрійливими очима.

Батько й мати цілісінький день працюють, усе життя борючись зі злиднями, і сусіди частенько жаліють і молодих батьків, які ледве зводять кінці з кінцями, і маленького худорлявого хлопчика. А хлопчик почуває себе найщасливішою у світі дитиною. Їхня тісна комірчина здається йому багатогою і розкішною, адже на всіх стінах висять чудесні картинки, а над верстатом – навіть поличка з книжками. Таке не у кожного є! На дверях намальований чудовий краєвид, і хлопчик годинами дивиться на нього, гуляє між тінистими деревами, плаває в спокійному озері, зображеному там.

Батьки дуже любили свою єдину дитину. Весь вільний час тато віддавав синові, гуляв з ним, робив йому різні іграшки. Були у Ганса і рухливі млинки, і мальовничі панорами,

і ляльки, що кивали головами. А вечорами, коли тіні у кутках убогої комірчини густішали, батько читав дружині і синові цікаві книжки – байки Лафонтена, комедії Гольберга, а найчастіше товсту і дуже цікаву збірку казок «Тисяча і одна ніч». Чи не найбільше в житті любив маленький Ганс слухати ці батькові читання і мріяти при тьмяному світлі домашнього гасничка. Любив хлопчик і спостерігати веселі розваги місцевих ремісників та матросів.

У старовинному місті Оденсе збереглося багато давніх звичаїв, які вже перевелися і в столиці Данії Копенгагені, і по інших великих містах. По-особливому відзначали ремісники і городяни міста різні урочисті цехові події. Вони, наприклад, влаштовували гучне своєрідне свято в день переміщення вивісок. Усі цехові майстри, підмайстри, учні йшли шумливою процесією з прапорами і списками вулицями міста, а на списках жовтіли лимони, майоріли барвисті стрічки. Попереду всіх з різними вихилясами біг Арлекін, видзвонюючи бубонцями, а за ним поспішали інші витівники. Цікавими були розваги матросів. Вони гуляли у свята вулицями Оденсе з музикою і прапорами. Їхня гулянка завжди закінчувалася боротьбою двох молодих шибайголів на дошці, перекинутій з одного човна на другий. Переможцем був той, хто втримувався на дошці, а переможений під регіт глядачів намагався виринути з води.

Захоплювався маленький Ганс і дивними візерунками місцевих різьбярів. У містечку було багато умілих майстрів

по дереву, і старовинні будинки прикрашала їхня вигадлива різьба. На одному з таких будинків висів щит з вирізаною рамкою з тюльпанів та троянд, а в рамці був викарбований рік, коли його збудували, і цілий вірш. Цей будинок і змалював майбутній казкар в одній зі своїх казок.

Дід маленького Ганса був теж різьбярем по дереву. Старий і німецький, він уже не міг працювати, але завжди вирізав з дерева різні химерні фігурки: людей із головами тварин, тварин з крилами, дивовижних птахів. Ці фігурки він складав у кошик, а потім ходив і дарував їх сільським дітям та жінкам. Багато таких подарунків мав і Ганс.

Маючи німецького чоловіка, бабусі доводилося самій працювати. Старенька доглядала садок при міській лікарні і часто приносила звідти своєму єдиному улюбленому внукові букетики запашних квітів. Хлопчик ставив їх у воду над скринькою, на якій він спав, і годинами милувався ними. Ліжка для нього не було де поставити в тісній комірчині.

Хлопчик завжди почувався щасливим і завжди знаходив для себе якусь заняття. То він уважно розглядав листя на кущику агрусу: як воно розпускалося з маленьких бруньок, виростало, а на осінь жовкло, сохло і опадало, – то його увагу привертала якась комашка, квітка чи камінець. Усе для нього було живе, мало власну цікаву історію. Він помічав те, повз що інші проходили байдуже. Упродовж дня він міг сидіти тихо зі своїми іграшками, шити вбрання лялькам і грати у театральні вистави.

Одного разу батьки повели Ганса в театр, і відтоді театр став його мрією. Часто відвідувати вистави вони не мали можливості, але двічі-тричі на рік такі щасливі випадки траплялися. До того ж хлопчик завів дружбу з рознощиком афіш, і за те, що допомагав йому, той дарував своєму помічникові щодня одну афішу. Ганс читав заголовки п'єс, список дійових осіб і міг вигадувати цілі комедії, змішуючи все те, що чув від батька, що бачив у театрі, і ставити їх зі своїми ляльками.

Він ріс мрійливим, ласкавим хлопчиком, йому здавалося, що всі його люблять. Досі так і було. Ганс часто бігав до стареньких бабусь, які доживали свій вік у притулку для бідних, і вони розповідали йому безліч народних казок та різних історій, а потім він і сам починав їм розповідати те саме, тільки додаючи багато свого. Старі хитали головами і дивувались – який бо ж розумний хлопчик росте!

У школі, куди його віддали згодом батьки, Ганс був наймолодший. На перервах учитель гуляв з ним за руку, щоб його не збили з ніг старші учні. Його дивував цей незвичайний хлопчик. Якось учитель покарав старшого хлопця, який не вивчив урок. Нараз маленький Андерсен почав гірко плакати і просити, щоб учитель пробачив винного. Він не міг заспокоїтися, поки той не вибачив покараного.

Та ось Ганса спіткало перше велике лихо. Батько його все життя журився, що не міг учитися, не мав освіти, ніде не бував, нічого не бачив. І він вирішив стати солдатом. Йшли

наполеонівські війни, Данія була в союзі з Францією, а Наполеон був улюблений батьків герой. В армії йому довелося бути недовго. Незабаром уклали мир, і Андерсен повернувся додому. Важкі солдатські походи похитнули його здоров'я, і він помер.

Життя стало дуже важким для малого Ганса. Мати щодня ходила на поденну роботу (ледь перебивалися з хліба на воду), а хлопця лишала напризволяще. Він був цілком поглинутий своїм ляльковим театром, своїми комедіями. Старенька вдова давала йому читати книжки, і він читав усе, що потрапляло до рук, і проштудіював трагедії Шекспіра і чимало інших класичних творів.

Багато однолітків Ганса, дванадцяти-, тринадцятилітні хлопці працювали на фабриці. Мати вирішила віддати на фабрику і Ганса. Спочатку все йшло гаразд. Хлопець не перевтомлювався на роботі. Він мав дуже гарний голос і частенько замість роботи співав, декламував цілі сцени з комедій Гольберга і трагедій Шекспіра своїм товаришам по роботі. Всі підмайстри і робітниці були дуже задоволені і охоче виконували за нього його частку роботи. Та ось один з підмайстрів почав жартувати, що Ганс не хлопець, а дівчина: і співає високим і ніжним голосом, і сором'язливий та тихий, як дівчинка. Жарти перейшли в глузування, і вдома хлопець, плачучи, сказав матері, що він більше нізащо не піде на фабрику.

Невдовзі мати вдруге вийшла заміж, знову за шевця, ще

зовсім молодого. Ніяких прикостей від нього Ганс не знав. Вітчим був спокійний, тихий, але він зовсім не втручався у виховання хлопчика і не звертав на пасербка ніякісінької уваги. Сидить собі хлопець, годинами шиє лялькам вбрання, щось бурмоче до них, – ну й добре, що нікому не заважає. А мати навіть казала: це стане йому в пригоді, він обов'язково буде кравцем. Ні, син не хотів бути кравцем, не хотів йти в навчання до першого в місті кравця Стегмана.

– Я хочу грати в комедіях, бути актором, – сказав він матері і, не зважаючи на її розпач, тільки й твердив про це.

Багато освічених родин в Оденсе зацікавилися хлопцем, який так любив читати і знав слово в слово безліч уривків з різних драматичних творів, а до того ж мав прекрасний голос. Його часто запрошували в гості, і він розважав товариство своєю декламацією та співами. Але ніхто досі не турбувався про його долю, про його майбутнє, ніхто не думав, що здібному хлопцеві треба всерйоз учитися, що йому треба допомогти вийти на широкий життєвий шлях.

Та ось один старий морський полковник пообіцяв узяти його до палацу в Оденсе, де перебував тоді датський принц.

– Якщо принц питає вас, чого вам найдужче хотілося б, скажіть, що ваше найпалкіше бажання – вчитися в гімназії.

Полковник виконав свою обіцянку, і на запитання принца Андерсен відповів йому так, як порадив добрий друг. Але принц сказав, що гарно співати та декламувати – це ще не є ознакою генія, треба пам'ятати, який важкий і довгий

шлях навчання, тому краще йти вчитися якомусь ремеслу. Так хлопчик повернувся ні з чим, хоча для вступу до гімназії дітям багатіїв зовсім не треба було мати ніяких ознак не тільки геніальності, а навіть і будь-яких особливих здібностей.

Хлопець знову почав ходити до школи для бідних, де вчили сяк-так, аби діти вміли читати та трохи рахувати. А роки минали, треба було серйозно думати про долю Ганса, і мати наполягала, щоб син ішов учитися до кравця. Хлопець зі сльозами на очах благав, щоб вона відпустила його до Копенгагена. Він плакав мрію про театр, про мистецтво і вірив, що в столиці досягне свого.

Нічого не можна було вдіяти з цим палким бажанням. І ось мати зібрала в маленький вузлик жалюгідні синові речі, зав'язала в хустинку десять далерів – гроші, складені за багато років, а три далери дала поштареві, який обіцяв провезти хлопчика «сліпим» пасажиром, тобто без квитка – «зайцем».

Настав день від'їзду. На світанку мати провела Ганса за міську браму. Там уже чекала їх стара, зовсім посивіла бабуся. Обидві жінки зі сльозами на очах обняли хлопця, поштар засурмив у ріжок, і диліжанс рушив. Перед хлопцем був далекий невідомий шлях...

Він опинився сам у великому місті Копенгагені. Безпосередній, щирий і довірливий, не розуміючи, що існує різниця в соціальному становищі людей, не знаючи ніяких умовностей у взаєминах з людьми, він звертається до багатьох,

розповідає про своє життя, про свої мрії і надії. Поети, актори, незнайомі жінки, випадкові сусіди на гальорці в театрі слухають незвичайного хлопця. Хто дивиться на нього як на дивака, хто зворушений і щиро хоче йому допомогти хоча б порадою...

Десять далерів, зав'язані матір'ю в хустинку, він скоро прожив, але його тримала впевненість, що, врешті-решт, він таки досягне свого. Скільки разів, повертаючись до комірчини, що він її винайняв за гріш, він втішає себе думкою: «Треба багато страждати, зате потім з тебе вийде щось путне».

Однак було цілком очевидно: хлопець мав якісь здібності, він, безперечно, був талановитим. Але в чому саме? Це ще важко було визначити.

Один актор, вражений голосом і емоційністю хлопця, зібрав серед своїх колег – письменників, композиторів – трохи грошей на життя для Андерсена і став давати йому уроки співів. Життя трохи усміхнулось і сповнило серце надіями. Та ненадовго. У хлопців у такому віці часто ламається голос і тимчасово зникає зовсім. Так трапилось і з Андерсеном. Знову почалося напівголодне існування, різні спроби знайти роботу. Коли наближався обід, він ішов з дому, і хазяйка думала, що хлопець обідає у когось із знайомих. А Ганс сидів у міському «Королівському» саду і їв копійчану булку. Тільки віра в майбутнє не давала занепадати духом. «Ну, нічого, невдовзі все буде гаразд», – думав він, хоча особливих підстав для таких висновків нібито й не було. Та кожне при-

вітне слово, навіть просто сонячний день окрилювали його. Андерсен пише, як одного разу «навесні вийшов погуляти у Фредеріксберзький сад. Дерева були вкриті свіжою зеленню, що тільки-но визирнула, сонце просвічувало крізь листя, трава була така запашна, пташки так чудово співали, і вся моя душа сповнилась захоплення. Я обняв стовбур найближчого дерева і став укривати його поцілунками. «Та він з глузду з'їхав, чи що?» – вигукнув, проходячи повз мене, сторож.

Я злякався, втік звідти і тихо, статечно побрів додому».

Кожна людська усмішка була для нього мов сонячний промінь, та тільки він не розбирався в усіх усмішках! «На мене дивились як на якесь курйозне явище, розважалися мною, а я бачив у кожній усмішці схвалення. Один з моїх друзів згодом розповідав мені, що він побачив мене в ту пору в домі одного комерсанта, куди мене покликали і для забави попросили продекламувати один з власних віршів. Я, не кваплячись, виконав бажання присутніх, але продекламував з таким почуттям, з такою непідробною щирістю, що здивування перейшло в співчуття».

Хлопець почував себе цілком залежним від ставлення до нього «добрих людей». Усі, хто для нього щось робив, і ті, хто нічого не робив, повчали його, кожен хотів, щоб Андерсен дослухався тільки до його порад і йшов тим шляхом, який вони для нього намислили. До його перших літературних спроб більшість його знайомих поставилася як до занят-

тя, на яке не варто марнувати час.

Але, на щастя, серед багатьох нових знайомих були і щирі розумні люди, які розуміли, що Андерсенові передусім треба вчитися, що він, з його здібностями, мусить мати вищу, університетську освіту, а не якісь випадкові елементарні знання. Шістнадцятилітнього Ганса влаштували в гімназію в невеличкому місті Слагельсе.

Директор театру в Копенгагені Коллін виклопотав для нього стипендію і сам стежив за навчанням Андерсена. З того часу Коллін і вся його родина стали найближчими людьми для Андерсена, хоча самі вони, статечні, розсудливі і спокійні, часто і не розуміли поетичної, вразливої натури юнака.

Скільки ж приниження і гіркоти довелося зазнати шістнадцятилітньому юнакові в гімназії! Але нехай він сам розкаже про це: «У гімназії мене посадили з маленькими хлопчиками у другий клас. Адже я, по суті, нічогосінько не знав. Я був схожий тепер на вільну пташку, посаджену в клітку. Бажання до навчання у мене було велике, але давалося воно мені важко. Становище моє можна було порівняти зі становищем людини, яка не вміє плавати, а її кинули в море. Йшлося про життя і смерть, і я з усіх сил боровся з хвилями, що загрожували потопити мене: одна хвиля називалася математикою, друга – граматиною, третя – географією і т. ін. Я захлинався і боявся, що мені ніколи не пощастить виплисти. То я перебріхував імена, то переплутував назви, то задавав неймовірні запитання, які не задасть хоч трохи розвинений

школяр. Директор наш, взагалі великий насмішник, звісно, знайшов у мені підходящу мішень і врешті зовсім залякав мене».

Коли перечитуєш листи Андерсена тих років, стає до нестями шкода бідного юнака. Як він старався! Він сидів дні і ночі над підручниками і не тільки наздогнав, а й перегнав решту учнів. Він прекрасно писав шкільні твори, любив літературу, історію, проте директор прискіпувався до кожного його слова.

Дивний це був учитель і вихователь. Власне, цьому причепі і невдасі щонайменше слід було обирати своєю професією виховання молоді. Треба було мати велику віру в життя і невичерпне прагнення до знання, які мав Андерсен, щоб перенести глумління, знуцання і щоденні кпини цього «вихователя». В той же час директор писав Колліну, що Андерсен дуже старається, робить великі успіхи і, безумовно, заслуговує тих турбот, які має з боку своїх друзів. Коллін одержував ці листи і радів за Андерсена. Але бувало, що того ж дня приходив лист від Андерсена, сповнений розпачу, бо директор не тільки ніколи не хвалив його, а навпаки, виставляв на посміховисько перед усім класом.

Андерсен уже давно писав вірші, але приховував це від директора, мов якийсь злочин. Та й друзі і знайомі – всі радили йому не думати про себе як про поета і покинути це заняття. «Будь ласка, не думайте, що ви поет, – писала одна літня жінка, яка досить співчутливо ставилася до нього. –

Ну, що б ви сказали, коли б я раптом уявила себе майбутньою імператрицею бразильською? Це було б божевіллям, але так само безглуздо і з вашого боку уявляти себе поетом!»

Андерсен страждав від такого нерозуміння. Нехай хоча б хтось підтримав тоді його творчі поривання, і це б осяяло і зігріло все його життя. Це був найважчий, найгірший час у житті письменника.

Нарешті один з учителів, бачачи, в якій моральній скруті перебуває юнак, поїхав у Копенгаген і розповів про все Колліну.

Андерсен переїхав до Копенгагена і після підготовки у приватних учителів витримав іспит в університет...

І далі шлях Андерсена був нелегкий. Більшість датських поетів і письменників дивилася на юнака, який вийшов з простого народу, з погордою, довго не визнавали його таланту, замовчувала твори або нещадно їх критикувала. «Все хороше в мені затоптували в багнюку», – згадував він сам.

Та попри все, серце Андерсена було сповнене любові, доброзичливості до людей, до всіх, хто його оточував. Він скрізь жадав знайти хороше, бачив красу там, де її ніхто не помічав.

Першими його творами були нариси про мандрівки, роман «Імпровізатор» та інші. Але справжньої слави зазнав письменник, коли вийшли його перші казки: «Кресало», «Принцеса на горошині», «Русалочка». Про них заговорили скрізь. А коли він написав «Гидке каченя», знайомі і незнайомі письменника ураз збагнули, що в цій казці знайшло ві-

дображення його власне життя, і деякі «друзі» цілком легко пізнавали себе в образі курки, kota та інших.

Твори Андерсена, особливо його прекрасні казки, перекладалися різними мовами, про нього заговорили і у Франції, і в Англії, і в Німеччині. А в Данії ще тривалий час, не визнавали вже відомого казкаря.

Андерсен продовжував іти своїм шляхом. Він наполегливо працював, багато їздив, любив мандрувати і сам порівнював себе з перелітним птахом. Франція, Німеччина, Англія і особливо Італія завжди вабили його, та найдужче він, проте любив свою маленьку Данію.

Кращі письменники того часу, композитори, художники, актори дуже любили Андерсена і раділи зустрічам зі славетним казкарем, у якому на все життя лишилося щось дитяче. В Італії він зустрівся з видатним датським скульптором Торвальдсеном. Їхня дружба продовжувалась і на батьківщині. У Парижі він часто зустрічався з Генріхом Гейне. На пам'ять про ці теплі, дружні зустрічі Генріх Гейне написав Андерсенові зворушливого, сердечного вірша. Присвятив йому вірш і французький поет Ламартін. У Парижі Андерсен познайомився з письменниками Гюго, батьком і сином Дюма і Бальзаком, бував у товаристві поетів, акторів, художників. Знаменита актриса Рашель написала йому: «Мистецтво – це правда. Сподіваюся, що афоризм цей не здасться парадоксальним такому видатному письменникові, як Андерсен».

Міцна дружба з англійським письменником Діккенсом бу-

ла найсвітлішими сторінками в житті Андерсена. Датський казкар гостював у Діккенса в Англії, листувався з ним. Був він знайомий і з німецькими казкарями, яких теж знають усі діти, – братами Грімм.

Славетні композитори Ліст, Мендельсон грали Андерсенові свої твори, а найкраща співачка того часу Дженні Лінд називала його своїм «любим братом».

«Скільки кращих благородних людей мого часу, – писав Андерсен у своїх спогадах, – були ласкаві до мене і відкривали мені свою душу! Моя віра в людей рідко була обманута».

Коли почалася війна між Німеччиною і Данією, Андерсен неймовірно страждав і всім серцем жадав миру між усіма країнами. «Націям – їх права, всьому доброму і корисному – успіх і розвиток! – писав він понад сто років тому, – ось що мусить бути гаслом Європи, воно допоможе мені з вірою дивитись у майбутнє. Німці – чесний, люблячий істину народ; вони зрозуміють, нарешті, справжнє становище, і злоба їхня перетвориться на повагу і дружбу. Дай, Боже, щоб цей час надійшов швидше!»

Для Ганса Крістіана Андерсена, який був завжди великим патріотом своєї батьківщини, не існувало кордонів, коли йшлося про культуру, прогрес. Тому кращі митці світової культури були його справжніми, щирими друзями, адже і він був одним з тих людей, хто вірив у прогрес, у науку.

Одним з найбільших друзів Андерсена був знаменитий фізик Ерстед. Він завжди читав твори Андерсена, так са-

мо як і Андерсен знайомився з усіма науковими відкриттями Ерстеда. «Наука осягає весь світ світлом істини! – писав він. – Поет повинен просвітитися світлом науки. Навіть окремі відкриття здатні окрилити його думки...»

Природа була для Андерсена живою книгою, таємницею якої поступово відкриває людина. Треба тільки пильно придивлятися до неї, так само як і до всіх проявів життя. «Світ навколо нас сповнений краси, вона виявляється в найменших мінливих образах, яких часто не помічають люди. У краплині води, взятої з калюжі, вирує цілий світ живих істот. Доба – крапля, схоплена з буденного життя, теж містить цілий світ у картинах, сповнених поезії і краси. Розплющуй очі і дивись. Поет і повинен вказувати на них іншим людям... Потім і вони звикнуть вдивлятися, і життя усіх збагатиться, збагатиться красою...»

Андерсен це й робив у своїх казках, і кожен, хто читав їх, збагачувався новими прекрасними почуттями.

Славетний казкар пишався тим, що він є виходцем з бідних верств населення. Він перший з письменників почав виступати в «Союзі робітників» у Копенгагені з читанням своїх творів. «Я перший прорубав цю кригу і цією честю не хочу поступитися ні перед ким», – писав він.

З кожним роком зростала популярність Андерсена. Особливо любили свого казкаря діти. Часто, побачивши його високу, худу, незграбну постать, діти підбігали до нього і віталися. Якось одна жінка зробила зауваження своєму синові:

«Як ти насмілився заговорити з чужою людиною?» А хлопчик відповів: «Та це ж не чужий, це Андерсен, його всі хлопчята знають».

А то якось Андерсен одержав лист від незнайомого йому студента. У лист була вкладена суха бадилинка конюшини з чотирма листочками. Студент писав, що читав його казки ще дитиною і дуже полюбив їх. І ось мати розповіла йому, скільки горя зазнав Андерсен у своєму житті, і хлопчик дуже засмутився. Невдовзі він знайшов у полі чотирилисту стеблинку конюшини і попросив матір надіслати її Андерсену «на щастя». «З того часу минуло багато років, – писав студент, – моя мати померла, і я знайшов у її книжці цей чотирилисник. Днями я прочитав вашу нову казку з тією ж дитячою радістю, з якою читав ваші казки дитиною. Тепер щастя супроводжує вас, і вам не потрібний чотирилисник, проте я посилаю його вам на пам'ять».

А один маленький хлопчик, син знайомих, наслухавшись казок Андерсена і знаючи, що письменник збирається у подорож, подарував йому свого олов'яного солдатика, щоб солдатик був казкареві товаришем у дорозі.

Цікава історія трапилася якось з палицею Андерсена. У письменника була улюблена палиця пальми, яку він придбав в Італії. Він з нею ніколи не розлучався. Якось перед від'їздом із Шотландії на батьківщину він проїжджав степом. Один з супутників високо підніс палицю і закричав: «Ну, пальмо, бачиш найвищу гору в Шотландії? Бачиш те вели-

чезне озеро?» В тон своєму супутникові Андерсен пообіцяв, що, коли вони будуть знову в Італії, палиця розповість про все, що бачила у своїх північних мандрах.

Наступного дня пароплав, яким вони мали вирушати в по-дорож, прийшов раніше, ніж його чекали, і в метушні Андерсен забув свою палицю в готелі. Згадав він про неї тільки на пристані. Він попросив передати палицю через когось із земляків у Данію.

Андерсен плив пароплавом, потім їхав омнібусом, потім знову поїздом, і в Единбурзі, коли мав пересісти на лондонський поїзд, його наздогнав кондуктор іншого прибулого поїзда і передав йому палицю. Вона приїхала сама тим же шляхом. На ній був лише причеплений папірець зі словами: «Датському письменникові Гансу Крістіану Андерсену». Палиця переходила з рук в руки, і всі, хто тримав її, згадували чудесні казки Андерсена і з любов'ю передавали її далі. Можна з певністю сказати, що ця супутниця казкаря могла б пройти і всю Європу, бо казки Андерсена знали і любили всі.

Ще за життя письменника його твори перекладали багатьма мовами, зокрема і російською, і Андерсен казав, що дуже радіє з цього.

У листі до М. М. Трубнікової він писав: «Я радий знати, що мої твори читають у великій, могутній Росії, чию квіту-чу літературу я частково знаю, починаючи від Карамзіна до Пушкіна і аж до новітнього часу».

Коли Гансу Крістіану Андерсену було під п'ятдесят років,

він прибув до Оденсе, де на його честь мешканці міста влаштували свято. Всі вулиці були ілюміновані, грала музика, в міській ратуші письменникові вручили грамоту на звання почесного громадянина міста Оденсе, міста, де минуло його дитинство, міста, з якого він пішов у широкий світ самотнім чотирнадцятилітнім хлопцем шукати своєї долі.

Та не тільки Оденсе так вшановувало славетного казкаря.

Андерсен писав в одному своєму творі: «Перемагає поет. Він багач, якщо навіть бідняк. Він не самотній, якщо навіть сидить у своїй комірці сам-сімісінький». Справді, Андерсен не був самотнім, хоч у нього ніколи не було своєї родини. Все життя (а він прожив сімдесят років) він був з усім народом, з усіма дітьми, добрий, привітний казкар. Він дружив з хорошими, чесними людьми і ненавидів та картав лихих, несправедливих, пихатих, зарозумілих.

Письменник-казкар говорив, що життя його схоже на казку. Але хіба це дивно, що його, доброго і сердечного, любивши люди, що він досяг пошани і слави, і ця пошана і слава живуть і житимуть ще довгі-довгі роки!

І я певна, що, прочитавши книжку, ви, дорогі читачі, також полюбите цього чудового письменника, казками якого захоплюється весь світ.

Оксана ІВАНЕНКО

Казки

Кресало

Йшов солдат по дорозі: раз, два! раз, два! Ранець за спиною, шабля при боці. Йшов він додому з війни. По дорозі стрілася йому стара відьма. Вона була така бридка: нижня губа в неї звисала аж до грудей.

– Доброго вечора, солдате! Ач яка в тебе славна шабля і великий ранець, ти справжній солдат! Ну, матимеш ти зараз грошей, скільки захочеш!

– Дякую тобі, стара відьмо! – сказав солдат.

– Бачиш ти ондечки старе дерево? – спитала відьма і вказала на дерево, що стояло неподалік. – Воно зовсім порожнє всередині. Ти злізь нагору: побачиш там дупло, спустиись у нього на самісінький низ у дерево! Я перев'яжу тебе мотузкою круг пояса і витягну назад, коли ти мені гукнеш.

– А навіщо мені лізти туди, в дерево? – спитав солдат.

– За грошима! – відповіла відьма. – Знай, що, коли дістанешся самісінького низу в дереві, ти опинишся у великому підземному ході, там зовсім світло, бо горить більше сотні ламп. Ти побачиш троє дверей, можеш їх відчинити, ключі стирчать зовні. Заходь до першої кімнати, там, посередині, на підлозі, побачиш велику скриню, а на ній собаку: очі в нього завбільшки як чайні чашки! Але ти не бійся. Я дам тобі мій синій картатий фартух, розстели його на підлозі, швиденько схопи собаку і посади його на фартух, а тоді від-

чини скриню і бери гроші, скільки захочеш. У тій скрині тільки мідні гроші, та якщо ти хочеш срібла – йди до другої кімнати. Там сидить собака з очима як млинарські колеса. Та ти не лякайся, посади його на мій фартух і бери гроші. А якщо тобі захочеться золота, дістанеш і його стільки, скільки зможеш понести, зайди тільки до третьої кімнати. Але в собаки, який сидить там, кожне око як Кругла вежа. Оце справді пес, можеш мені повірити! Тільки тобі і його нема чого страхатися. Посади його лишень на мій фартух, і він тобі нічого не зробить, от і бери собі зі скрині золота, скільки душі заманеться.

– Воно непогано! – мовив солдат. – Але що ж я мушу дати тобі за це, стара відьмо? Я гадаю, щось тобі потрібно ж від мене?

– Ні, – мовила відьма, – я від тебе не візьму ні копійки. Ти мені тільки принеси старе кресало, яке там забула моя бабуся, коли спускалася туди востаннє.

– Ну, перев'яжуй мене мотузкою! – сказав солдат.

– Готово! – сказала відьма. – А ось і мій картатий синій фартух.

Поліз солдат на дерево, спустився в дупло і опинився, як і казала відьма, у великому проході, де горіло кілька сотень ламп.

Ось відчинив він перші двері. У! Там сидів пес і лупав на нього очима, такими завбільшки, як чайні чашки.

– Нічогенький молодець! – мовив солдат, посадив його на

відьомський фартух і набрав повну кишеню мідних грошей. Потім закрит скриню, знову посадив на неї собаку і попрямував до другої кімнати. Ой, ой! Там сидів пес з очима як млинарські колеса!

– Нема тобі чого витрішки продавати, ще очі болитимуть! – сказав солдат, посадив і цього собаку на відьомський фартух, та коли він побачив у скрині велику купу срібла, викинув усі мідяки і набив обидві кишені і ранець самим сріблом. Тоді пішов він до третьої кімнати. Ну й страхіття! У цього собаки очі були справді такі величезні, як Кругла вежа, і крутилися зовсім як колеса.

– Доброго вечора! – мовив солдат і взяв під козирок. Такого собаки він ще ніколи не бачив!

Проте солдат не став довго роздивлятися, а посадив і його долі, на фартух, та й відкрив скриню. Матінко рідна! Скільки там було золота! На нього він міг би купити весь Копенгаген, усіх цукрових поросят у торговок ласощами, всіх олов'яних солдатиків, дерев'яних конячок, всі батіжки на світі! Оце справді гроші! Солдат викинув усе срібло з кишень і ранця і так набив золотом свої кишені, ранець, кашкет і чоботи, що ледь-ледь міг поворухнутися. Тепер уже він мав гроші! Він посадив собаку знову на скриню, зачинив двері і гукнув нагору:

– Тягни мене нагору ти, стара відьмо!

– А кресало ти взяв? – спитала відьма.

– Отаке! Зовсім забув! – сказав солдат, пішов і взяв креса-

ло. Відьма витягла його нагору, і він знов опинився на шляху; його кишені, чоботи, ранець і кашкет були повнісінькі золота.

– Навіщо тобі це кресало? – спитав солдат.

– Це тебе не обходить, – відповіла відьма, – адже ти одержав гроші! А мені давай тільки кресало.

– Дурниці! – сказав солдат. – Зразу ж мені кажи, навіщо воно тобі, а то я витягну шаблю і відрубаю тобі голову.

– Не скажу, – мовила відьма.

Тоді солдат відрубав їй голову. Відьма упала мертва. А солдат зав'язав усі гроші в її фартух, закинув вузол на спину, засунув кресало в кишеню і попрямував до міста.

Це було дуже гарне місто. Солдат зупинився в найкращому готелі, вибрав собі найкращі кімнати, замовив найулюбленіші страви, – адже він тепер був багатим, мав стільки грошей!

Служник, який чистив його чоботи, здивувався був, що в такого багатого пана такі кепські чоботи, але ж солдат ще не встиг справити собі нові. Проте другого дня він придбав собі і чоботи, і багате вбрання.

Тепер солдат став знатним паном, і йому розповіли про всі дива в цьому місті, і про короля, і про чудову принцесу, його дочку.

– А як би її побачити? – спитав солдат.

– Це зовсім неможливо, – сказали йому. – Вона живе у величезному мідному замку, а замок оточений високими сті-

нами з вежами. Ніхто, крім самого короля, не сміє туди ні зайти, ні вийти звідти, бо королю напроорочили, що дочка його вийде заміж за простого солдата, а королям таке подобатися не може!

«От би поглянути на неї!» – подумав солдат. Та хто б йому це дозволив?!

Тепер він зажив дуже весело, ходив у театри, їздив кататися в королівський парк і багато грошей віддав бідним. І це було дуже добре з його боку, адже він по собі добре знав, як то погано, коли не маєш ані копійки в кишені. Тепер він був багатий, розкішно вдягався і мав багато друзів; вони його називали добрим хлопцем, справжнім кавалером, і це йому дуже подобалось. Але він щодня тільки витрачав гроші, а нових взяти було нізвідки, і врешті в нього залишилося тільки дві монетки. Довелося перебратися йому з гарних кімнат до крихітної кімнатки аж під самісіньким дахом, самому чистити собі чоботи і латати на них дірки. Ніхто з друзів тепер його не відвідував – надто вже високо було підніматися до нього.

Якось зовсім пізно ввечері солдат сидів у своїй кімнатці, і в нього не було грошей навіть на свічку. Тут він згадав про маленький недогарок у кресалі, який взяв у дуплі дерева, куди його спускала відьма. Солдат дістав кресало і недогарок і вдарив по кременю, викрешуючи вогонь. Двері широко розчинилися, і пес з очима як чайні чашки, той самий, якого він бачив у підземеллі, з'явився перед ним і спитав:

– Що накажеш мені, господарю?

– Що таке? – здивувався солдат. – Та це ж, виходить, предивне кресало, я зможу отримати все, що захочу! Дістань мені грошей! – наказав він собаці, а той раз – і вже нема; два – знову тут, а в зубах тримає великий мішок з мідними грошима. Тоді зрозумів солдат, яке це чудесне кресало. Вдарить він один раз – прибіжить собака, який сидів на скрині з мідними грошима, вдарить двічі – прибіжить той, у якого срібло, вдарить тричі – прибіжить той, що має золото.

Ну, знову солдат перебрався в прекрасні кімнати, став носити багатий одяг, і всі його друзі відразу його пізнали і полюбили знову.

От якось йому спало на думку: «А дивно, що не можна побачити принцесу! Вона така красуня, кажуть усі, а яка з того користь, коли вона весь свій вік просиділа в мідному замку за високими стінами з вежами. Невже мені так і не пощастить побачити її? Ану, де моє кресало?» І він ударив по каменю, і враз перед ним з'явився собака з очима як чайні чашки завбільшки.

– Воно, правда, вже зараз ніч, – мовив солдат, – але мені страшенно захотілося побачити принцесу, хоч на одненьку хвильку!

Собака одразу за двері, і не встиг солдат отямитися, як він з'явився з принцесою. Принцеса сиділа у нього на спині і спала. Вона була така гарна, що кожен одразу б побачив, що це справжня принцеса. Солдат не втерпів і поцілував її –

адже він був славний вояка, справжній солдат!

Потім собака відніс принцесу назад, і вранці, коли король і королева пили чай, принцеса розповіла, що вночі бачила дивний сон про собаку і солдата. Ніби вона їхала верхи на собаці, а солдат поцілував її.

– Оце справді мила історія! – мовила королева.

І наступної ночі в спальні принцеси залишили стару фрейліну. Стара фрейліна мусила дізнатися, чи то справді був сон, чи, може, щось інше.

А солдатові знову заманулося побачити прекрасну принцесу, і ось, уночі, знову з'явився собака, схопив принцесу і помчав що є сили. Але стара фрейліна одягла непромокальні чоботи і кинулася навздогін. Побачивши, що собака з принцесою зникли в одному великому будинку, вона подумала: «Тепер я знаю, де їх шукати!» і намалювала шматком крейди на воротах великий хрест, а потім пішла додому і лягла спати. Але собака, коли відносив принцесу додому, помітив цей хрест, узяв відразу ж шматок крейди та й понаставляв хрести на всіх воротах у місті. Це було хитро вигадано; адже тепер фрейліна не могла відшукати потрібні ворота, бо хрести були на всіх.

Рано-вранці король з королевою, стара фрейліна і всі офіцери пішли дивитися, куди це принцеса їздила вночі.

– Ось куди! – сказав король, побачивши перші ворота з хрестом.

– Ні, ось куди, чоловіченьку, – заперечила королева, по-

бачивши хреста на інших воротах.

– Але й тут хрест... І тут! – загомоніли дами й офіцери, бачачи хрести на всіх воротах.

Тут усі зрозуміли, що діла з цього не буде.

Але королева була дуже розумною жінкою, вона вміла не тільки в каретах гуляти. Взяла вона великі золоті ножиці, порізала великий шматок шовкової матерії на клаптики і шила малесенький гарненький мішечок. У той мішечок насипала дрібної гречаної крупи і прив'язала до спини принцеси, а потім прорізала в мішечку маленьку дірочку, щоб крупа сипалася на шлях, яким поїде принцеса.

Вночі з'явився знову собака, посадив принцесу на спину і поніс до солдата. Солдат так полюбив принцесу, що захотів стати принцом і одружитися з нею.

Собака не помітив, що крупа сипалася за ним по дорозі від замку до вікна солдата, куди він стрибнув з принцесою. Вранці король і королева дізналися, куди їздила принцеса, і солдата посадили до в'язниці.

От і сидів він. Ой, як там було темно й нудно! Йому сказали: «Завтра вранці тебе повісять!»

Дуже невесело було це почути. А кресало своє він забув удома, в готелі. Вранці солдат підійшов до маленького віконечка своєї камери і став дивитися крізь ґрати на вулицю: народ юрбами поспішав за місто подивитися, як його вішати-муть. Били в барабани, проходили полки солдатів. Усі люди бігли, біг і хлопчик-швець у шкіряному фартусі і черевиках.

Він біг галопом, і один черевик злетів з ноги і вдарився об стіну, за якою сидів солдат і дивився крізь ґрати.

– Ей, ти, куди поспішаєш? – гукнув йому солдат. – Адже без мене справа не обійдеться, а коли ти збігаєш туди, де я жив, і принесеш мені моє кресало, я дам тобі чотири монети. Тільки одна нога тут, а друга там.

Хлопчик був не проти одержати чотири монетки, мерщій дременував за кресалом, віддав його солдатові, і... ну зараз почуємо, що було потім!

За містом була збудована висока шибениця, а навколо стояли солдати і багато сотень тисяч народу. Король і королева сиділи на пишному троні, навпроти суддів та радників.

Солдат уже стояв на сходах, але коли вже хотіли накинути йому петлю на шию, він сказав, що перед тим, як стратити злочинця, завжди виконують якесь його невинне бажання. Він дуже хотів би викурити люлечку тютюну – адже це буде його остання люлечка на цім світі.

Король не посмів відмовити в такому проханні, і солдат витяг своє кресало. Вдарив по кременю – раз, два, три! І перед ним з'явилися три собаки. Собака з очима як чайні чашки, собака з очима як млинарське колесо і собака з очима як Кругла вежа.

– Ану, допоможіть мені визволитися з петлі! – сказав солдат.

І собаки кинулися на суддів і на всіх радників, схопили того за ноги, того за ніс та й почали підкидати на кілька саж-

нів угору; усі попадали і порозбивались.

– Не треба! – закричав король, але найбільший пес схопив його разом з королевою і підкинув угору одне за одним. Тоді солдати злякались, а весь народ закричав:

– Солдатику! Будь нашим королем і одружися з прекрасною принцесою!

І ось посадили солдата в королівську карету, а всі три собаки танцювали перед нею і кричали «ура!». Хлопчаки свистіли, засунувши пальці в рот. Солдати віддавали їм честь. Принцеса вийшла зі свого мідного замку і стала королевою, чим була дуже задоволена!

Весільний бенкет тривав цілий тиждень, і собаки теж сиділи за столом і лупали очима.

Нове вбрання короля

Багато років тому жив король, який так любив гарно вдягатися, що всі гроші витрачав на вишукане вбрання. Він не турбувався про своїх солдатів, не цікавився театрами, а на прогулянки їздив тільки для того, щоб показати своє нове вбрання. На кожну годину дня він мав спеціальний одяг; і як про інших королів говорять: «Король у раді з міністрами», так про цього короля казали: «Король у гардеробній».

У великому місті, де він жив, було дуже весело: щодня туди приїздило багато іноземців.

Одного разу прийшли в те місто два пройдисвіти. Вони удавали з себе ткачів і казали, що вміють ткати найчудовішу тканину, яку тільки можна собі уявити. Не тільки кольори й малюнок надзвичайно гарні, але й убрання, пошите з цієї тканини, має дивну властивість – воно невидиме людям, непридатним для своїх посад або надміру дурним.

«Та це ж чудове вбрання! – подумав король. – Якби я мав таке, то міг би дізнатися, які люди в моїй державі не придатні для своїх посад. Я б відрізнив розумних від дурнів. Треба відразу ж наткати для мене цієї тканини!»

І він дав обом шахраям великий завдаток, щоб вони могли почати роботу.

Справді, вони поставили два ткацькі верстати й удавали, ніби працюють. Але на верстатах у них нічогосінько не бу-

ло... Одразу ж вони наказали дати собі найтоншого шовку і найкращого золота. Все це шахраї поховали у свої власні кишені, а самі до пізньої ночі працювали на порожніх верстах.

«Хотілося б мені знати, чи багато вже вони наткали?» – подумав король.

Але на серці в нього ставало дуже неспокійно, коли він згадував, що той, хто дурний або непридатний для своєї посади, не може побачити тканини. Звичайно, він думав, що саме йому цього нема чого боятися; проте краще було б спочатку послати когось іншого, щоб подивитись, як іде справа.

У місті вже всі знали, яку чудесну силу має тканина, і всі хотіли швидше дізнатися, хто з їхніх сусідів нездібний або дурний.

«Пошлю я до ткачів мого старого чесного міністра, – вирішив король. – Він найкраще розпізнає, яка матерія, бо він людина розумна і ніхто не підійде до його посади краще за нього».

І от старий статечний міністр пішов до того залу, де сиділи обидва шахраї і працювали на порожніх верстатах.

«О, рятуйте! – подумав міністр і широко розплющив очі. – Я нічого не бачу!» Але він цього не сказав.

Обидва шахраї ласкаво запросили його підійти ближче, щоб роздивитися краще чудовий візерунок і прекрасні кольори.

При цьому вони вказали на порожній ткацький верстат, а бідолашний старий міністр з усієї сили тер собі очі і нічого не міг побачити, бо там нічого не було.

«Що таке? – думав він. – Невже я дурний? Я цього ніколи не помічав! Жодна людина не повинна про це знати. Невже я не придатний для своєї посади? Ні, ніяк не можна признаватися, що я не міг побачити тканини!»

– Ну, що ви скажете? – спитав один із ткачів.

– О, чудово, дуже мило! – відповів старий міністр і поглянув крізь окуляри. – Який візерунок! Які барви! Звичайно, я скажу королю, що мені подобається.

– Ну, це приємно чути, – сказали обидва ткачі і почали називати кольори і пояснювати чудові візерунки. Старий міністр уважно слухав, щоб точно все передати королю. Так

він і зробив.

Після цього шахраї почали вимагати ще більше грошей, ще більше шовку й золота ніби для ткання. Все це вони ховали до своїх кишень. На верстат не потрапила жодна нитка, вони, як і раніше, працювали на порожніх верстатах.

Невдовзі король послав другого поважного сановника подивитися, як посувається робота і чи швидко буде готова тканина.

З ним трапилося те саме, що й з міністром.

Він дивився, дивився, але нічого не міг побачити, бо, крім порожнього ткацького верстата, нічого й не було...

– Правда, чудова тканина? – спитали обидва шахраї, показуючи і пояснюючи розкішний візерунок, якого насправді зовсім не було.

«Адже я не дурний, – думав сановник, – значить, я не придатний для моєї посади? Це дуже дивно! Але нехай про це хоч ніхто не дізнається!»

І він хвалив тканину, якої не бачив, і захоплювався прекрасними барвами й чудовим малюнком.

– О! Прекрасна річ! – сказав він королю.

У місті всі тільки й говорили про дивну тканину. Нарешті король захотів сам її побачити, поки вона була ще на верстаті.

З цілим почтом найвизначніших царедворців, між якими були й обидва шановні урядовці, що побували тут раніше, пішов король до хитрих шахраїв. Вони ткали з усієї сили,

але без жодної волокнини, без жодної нитки.

– Хіба ж не чудово? – сказали обидва урядовці, які вже колись тут були. – Подивіться, ваша величність, який візерунок, які барви! – і показали обидва на порожні верстати, бо були певні, що інші добре бачать тканину.

«Що таке? – подумав король. – Я нічого не бачу! Це жахливо! Чи я дурний? Чи не здатний бути королем? Це найстрашніше, що могло трапитися зі мною».

– О, дуже гарно, – сказав він, – це варто моєї найвищої похвали!

Він задоволено кивав головою і розглядав порожні верстати. Не міг же він признатися, що нічого не бачить!

Весь почет, що був з ним, дивився і дивився, і хоч ніхто нічого не бачив, як і решта, але всі казали, як і король: «О, це прекрасно!» – і радили королю одягти нове вбрання з чудової тканини під час урочистої процесії, що мала невдовзі відбутися.

– Чудово! Прекрасно! Надзвичайно! – передавалося з уст в уста. Здавалося, всі були щиро захоплені. Король нагородив обох шахраїв орденом, наказавши носити його в петлиці, і надав їм титул «королівських придворних ткачів».

Цілу ніч до ранку, перед тим як мала відбутися процесія, шахраї працювали. Всі могли бачити, як вони завзято працюють, поспішаючи закінчити нове вбрання короля.

Шахраї удавали, ніби знімають тканину з верстатів, різали величезними ножицями в порожнім повітрі, шили голками

без ниток і сказали нарешті:

– От убрання й готове!

Король сам прийшов до них зі своїми знатними царедворцями одягнутися. Шахраї підвели руки вгору, ніби щось тримали, і сказали:

– Дивіться, ось штани, ось мундир, ось мантія! Все таке легке, як павутиння. Можна подумати, що нічого немає на тілі, але в цьому і є вся краса!

– О! Звичайно! – казали всі царедворці, але нічого не могли побачити, бо нічого ж і не було.

– Дозвольте, ваша королівська величносте, зняти ваше вбрання, – сказали шахраї. – Ми хочемо одягти на вас нове перед великим дзеркалом.

Король скинув весь свій одяг, і шахраї почали удавати, що надягають на нього один за одним усе вбрання, яке приготували, а король повертався на всі боки перед дзеркалом.

– Як чудово облягає, як прекрасно сидить! – казали всі. – Який малюнок! Які кольори! Яке дорогоцінне вбрання!

– Надворі приготовлено балдахін, що понесуть над вами, ваша величносте, під час процесії, – сповістив головний церемоніймейстер.

– Ну, я готовий, – сказав король. – Чи добре сидить?

Він ще раз повернувся перед дзеркалом, бо хотів показати, що уважно розглядає своє вбрання.

Камергери, які мушили нести шлейф, опускали руки донизу, ніби підіймали його. Вони йшли і вдавали, ніби щось

несуть у повітрі. Вони не насмілювалися показати, що нічого не бачать.

Так виступав король у процесії під розкішним балдахіном, і всі люди на вулиці і з вікон кричали:

– О! Нове вбрання короля незрівнянне! Який чудовий шлейф його мантиї, як чудово лежить!

Ніхто не хотів показати, що він нічого не бачить. Адже це означало б, що він не придатний для своєї посади або страшенно дурний. Жодне вбрання короля не мало такого успіху, як це.

– Та він же зовсім голий! – закричав раптом якийсь маленький хлопчик.

– О небо, ти чуєш голос невинності! – сказав батько, і всі почали пошепки переказувати один одному слова дитини.

– Він голий. Дитина каже, що на ньому зовсім нічого нема.

– Та він же зовсім голий! – закричав, нарешті, весь народ. Королю раптом стало ніяково, йому і самому здавалося, що народ каже правду, але він подумав:

«Все ж таки я мушу витримати всю процесію».

І він продовжував виступати ще величніше, а камергери йшли і несли шлейф, якого насправді зовсім не було.

Принцеса на горошині

Жив колись один принц, і захотілося йому одружитися з принцесою, та тільки зі справжньою принцесою. Він об'їздив цілий світ, щоб знайти таку, але так і не знайшов собі нареченої. Принцес було скільки завгодно, та чи були вони зовсім справжні, цього він ніяк не міг добрати. Все йому здавалося, що щось не так. От він і повернувся додому зажурений – адже він так хотів знайти справжню принцесу і одружитися.

Якось увечері розгулялася страшна негода: гуркотів грім, спалахувала блискавка, а дощ лив як з відра! Страх та й годі!

Раптом хтось постукав у міську браму, і старий король пішов відчинити.

За брамою стояла принцеса. Матінко рідна! Який вона мала вигляд під дощем та вітром! Вода збігала по її волоссю і по платтю на носки її черевиків і витікала з-під каблуків, а вона казала, що вона справжня принцеса.

«Ну, про це ми вже самі дізнаємося!» – подумала стара королева, але нічого не сказала. Вона пішла до опочивальні, скинула з ліжка усю постіль, поклала на дошки горошину, потім узяла двадцять матраців і поклала їх на горошину, а тоді ще двадцять перин з гагачого пуху.

Тут мусила принцеса проспати ніч.

Вранці її спитали, як вона спала.

– Ой, дуже погано! – мовила принцеса. – Я цілісіньку ніч

не стулила очей. Хтозна-що було в моєму ліжку. Я лежала на чомусь твердому, і від цього в мене все тіло тепер у синцях! Просто жах!

Тоді всі побачили, що це справжня принцеса, якщо вона крізь двадцять матраців і двадцять пухових перин відчула горошину! Такою ніжною могла бути тільки принцеса.

Принц одружився з нею, бо знав тепер напевне, що знайшов справжню принцесу, а горошина потрапила до музею, де лежить і досі, якщо її ніхто не взяв.

От яка історія була насправді!

Соловей

У Китаї, – ти, звичайно, це знаєш, – імператор – китаець і всі навколо нього також китайці.

Це було вже багато років тому, але саме через те і варто послухати цю історію, інакше її можуть забути.

Палац імператора був найрозкішнішим у світі, весь зроблений з тонкого фарфору, дуже коштовного, але такого ламкого, що до нього страшно було доторкнутися і з ним треба було поводитися дуже обережно.

У саду росли найчудовіші квіти, і на найкращих з них висіли срібні дзвіночки; вони дзвеніли, щоб не можна було пройти повз них, не помітивши квітів. Так усе було тонко продумано в саду імператора.

Він тягся так далеко, що сам садівник не знав, де йому край. Коли йшли все далі й далі садом, то потрапляли до чудового лісу з високими деревами і глибокими озерами. Ліс спускався аж до самого моря, синього і глибокого; великі кораблі могли пропливати під його вітами, і там жив соловей.

Він так солодко співав, що навіть бідний, обтяжений турботами рибалка, коли вночі випливав закидати свої сіті, зупинявся і слухав.

– О! Як гарно! – казав він, але мусив робити своє діло і забував про пташку. Проте, коли наступного вечора соловей знову починав співати, рибалка казав те саме: «Ах! Як це

гарно!»

З усіх країн світу приїздили мандрівники до імператорової столиці і дивувалися з міста, палацу і саду. Та, почувши солов'я, всі казали: «Все-таки це – найкраще!»

Мандрівники, повернувшись додому, розповідали про нього, а вчені писали багато книжок про місто, палац і сад – і про солов'я вони теж не забували: його вони ставили найвище, а ті, хто вмів писати вірші, складали найчудовіші вірші про солов'я в лісі над глибоким морем.

Книжки розходилися по всьому світу, і деякі з них дійшли якось і до імператора. Він сидів на своєму золотому троні, читав і читав, кожну мить похитуючи головою, бо йому приємно було читати прекрасний опис його міста, палацу й саду. «Та соловей – все ж таки найкраще», – було написано в книжці.

– Що таке? – сказав імператор. – Соловей!.. Я зовсім не знаю. Невже в моїй державі і навіть у моєму саду є така пташка? Я ніколи не чув про це. Доводиться вперше дізнаватися про неї з книжки!

І він покликав свого камергера. Камергер був такий поважний, що коли хтось нижчий чином розмовляв з ним або наважувався спитати що-небудь, він нічого не відповідав, крім «п», що, як відомо, нічого не означає.

– Виявляється, у нас тут живе надзвичайна пташка, яка зветься «соловей», – сказав імператор. – Кажуть, що вона – найкраща у моїй великій державі. Чому мені про неї ніколи

не доповідали?

– Я досі не чув її імені, – промовив камергер, – її ніколи не представляли при дворі.

– Я хочу, щоб вона сьогодні ж увечері була в палаці і спі-
вала мені, – сказав імператор. —

Весь світ знає про те, що є в мене, тільки я один не знаю.

– Я не чув раніше її імені, – повторив камергер, – але я її
шукатиму, я її знайду!

Та де ж її шукати? Камергер бігав усіма сходами згори
вниз, усіма залами та коридорами, але ніхто, кого він бачив,
не чув ані словечка про солов'я. Камергер прибіг назад до
імператора і сказав, що, напевне, той, хто написав книжку,
вигадав байку.

– Ваша імператорська величність не може собі навіть
уявити, що пишуть у книжках. Це все вигадки, чорна магія,
ніякого солов'я в нас нема.

– Але ж книжку, яку я читав, – сказав імператор, – при-
слав мені всевладний імператор Японії, і в ній не може бу-
ти ніякої неправди! Я хочу почути солов'я. Він мусить бути
сьогодні тут. Він матиме мою найбільшу милість. Якщо його
не буде, після вечері я накажу вишмагати весь двір!

– Тзінг-пе! – сказав камергер і знову оббігав усі сходи зго-
ри вниз через усі зали та коридори; половина придворних
бігали за ним, бо вони зовсім не хотіли, щоб їх шмагали. У
всіх було одне питання – про солов'я, що про нього знав ці-
лий світ, але ніхто не знав при дворі.

Нарешті зустріли вони на кухні бідну маленьку дівчинку. Вона сказала:

– О Боже!.. Я добре знаю солов'я! О! Як він уміє співати! Мені дозволено щовечора відносити моїй бідній хворій матері недоїдки від обіду. Вона живе внизу, на березі моря, і коли я повертаюся назад, я спочиваю в лісі і там слухаю співи солов'я. У мене виступають сльози на очах, і стає так добре, ніби мене цілує мама.

– Маленька куховарочко! – сказав камергер. – Я дам тобі постійне місце на кухні і дозволю дивитися, як імператор обідає, якщо ти проведеш нас до солов'я... Сьогодні ввечері йому наказано співати!

І ось вони вирушили до лісу, де завжди співав соловей, і півдвору пішло за ними.

Коли вже пройшли півдороги, замукала корова.

– О! – сказали молоді придворні. – Ось він! Яка надзвичайна сила в такій маленькій тварині! Але, звичайно, ми чули його раніше!

– Ні, це корови мукають, – пояснила дівчинка, – ми ще далеко від того місця.

Потім заквакали жаби в болоті.

– Чудово! – зауважив придворний бонза. – Я вже чув його, він дзвенить, як маленькі церковні дзвоники.

– Ні, то жаби! – заперечила дівчинка. – Але, я гадаю, ми скоро його почуємо.

Тоді заспівав соловей.

– Ось він! – скрикнула дівчинка. – Слухайте! Слухайте!
Ось він сидить. – І вона показала на маленьку сіреньку пташку на гілці.

– Чи це можливо? – промовив камергер. – Я ніколи не уявляв його собі таким! Який у нього простий вигляд! Може, він втратив свої барви, бо побачив перед собою стількох знатних людей?!

– Соловейку! – голосно гукнула маленька куховарка. – Наш милостивий імператор бажає, щоб ти йому проспівав.

– З великою втіхою і насолодою! – відповів соловей і заспівав, бо співати для нього було завжди втіхою.

– Дзвенить, як скляні дзвіночки, – сказав камергер. – Подивіться на це маленьке горлечко, як воно працює. Дивно, що ми раніше його не чули. Він матиме великий успіх при дворі.

– Може, ще поспівати імператорові? – спитав соловей. Він думав, що імператор теж тут.

– Мій прекрасний маленький соловейку, – сказав камергер. – Я маю щастя запросити вас сьогодні ввечері на двірцеве свято, де ви зачаруєте його імператорську милість своїми принадними співами.

– Найкраще мене слухати в зеленому лісі, – мовив соловей; але полетів з ними, коли почув, що цього бажає імператор.

У палаці все було розкішно прибрано. Фарфорові стіни й підлога виблискували у світлі багатьох тисяч золотих ламп; у коридорах поставили найрозкішніші квіти, що вміли дзвеніти. Від біганини та протягів усі дзвіночки дзвеніли

так, що не можна було почути жодного слова.

Посередині великого залу, де сидів імператор, поставили золоту колонку, на якій мав сидіти соловей! Цілий двір зібрався сюди, і навіть маленька дівчинка мала дозвіл стояти за дверима, бо їй тепер дано було титул «дійсної придворної куховарки».

Усі були в найкращих вбраннях, і всі дивилися на маленьку сіреньку пташку, до якої імператор похитував головою.

Соловей співав так чудово, що в імператора на очах виступили сльози і покотилися по обличчю. Тоді соловей заспівав ще чарівніше, аж серце стискалось від його пісні.

Імператор був такий задоволений, що наказав дати соловейкові носити на шиї свій золотий черевик, але соловей тільки подякував: він уже мав досить нагороди.

– Я бачив сльози на очах імператора, це мій найкращий скарб. Мене вже достатньо нагородили!

І він знову заспівав своїм солодким чудовим голосом.

– Це наймиліше кокетство, яке я тільки знаю, – казали дами навколо і набрали води в рот, щоб у горлі переливалось, коли до них хто заговорить. Вони уявили себе також солов'ями. Навіть лакеї і покоївки заявили, що вони дуже задоволені, а це ж багато значить. Відомо, що найважче догодити саме їм.

Так, соловей мав великий успіх. Він мусив лишитися при дворі. Він мав власну клітку і право вилітати двічі вдень і один раз уночі. Разом з цим він одержав дванадцять слуг, які

тримали шовкову стьожку, міцно прив'язану до його ноги. Через те він не мав ніякої втіхи від таких прогулянок.

Ціле місто говорило про надзвичайну пташку, і коли зустрічалося двоє, то перший не міг сказати нічого іншого, крім «соло», а другий відповісти «вей». Вони зітхали і розуміли один одного.

Одинадцять крамарів назвали своїх синів на честь солов'я Солов'ями, але жоден з них не мав навіть натяку на голос.

Одного разу імператор одержав великий пакунок, на якому було написано: «Соловей».

– Ось маємо нову книгу про нашу знамениту пташку! – сказав імператор.

Але це була не книга, а коробка; в ній лежав маленький художній виріб – штучний соловей, схожий на живого, але весь обсіпаний діамантами, рубінами та сапфірами.

Коли заводили штучну пташку, вона могла співати одну з мелодій, яку співав справжній соловей, при чому вона водила хвостиком вгору та вниз і виблискувала сріблом та золотом. На шії висіла маленька стьожка, на якій було написано: «Соловей імператора японського жалюгідний у порівнянні з солов'єм імператора китайського».

– Чудово! – казали всі, а той, хто приніс пташку, одержав відразу титул «імператорського головного постачальника солов'їв».

– Тепер нехай вони заспівають удвох, послухаємо, який це буде дует!

Вони мусили співати разом, але добре не виходило, бо справжній соловей співав по-своєму, а штучна пташка збивалася на вальси.

– Це не її провина, – сказав капельмейстер, – окремо вона бездоганно тримає такт і співає цілком за моєю школою.

Тоді штучна пташка мусила проспівати одна. Вона мала такий же успіх, як і справжня, але штучна виглядала набагато миліше: вона блищала, як браслет або брошка.

Тридцять три рази проспівала вона одну й ту ж мелодію і не заморилася, її прослухали б охоче ще раз, але імператор висловив бажання, щоб живий соловей теж проспівав щонебудь.

Але де ж він подівся? Ніхто не помітив, як він вилетів у відчинене вікно до своїх зелених лісів.

– Що це значить? – здивувався імператор. Усі придворні лаяли солов'я і називали його дуже невдячною тварюкою. «Але ж краща пташка залишилась у нас», – казали вони, і штучна пташка мусила заспівати, і це вже тридцять четвертий раз усі слухали ту саму арію. Проте вони ще не знали її напам'ять, бо арія була складна.

Придворний капельмейстер надзвичайно вихваляв пташку. Він навіть запевняв, що вона значно краща за солов'я не тільки своїми прикрасами та розкішними діамантами, але й здібностями.

– Тому що, бачите, панове, і головне, ваша імператорська величносте, ми не можемо передбачити, що саме заспі-

ває справжній соловей, а в штучної пташки все заздалегідь відомо. Можна навіть пояснити, чому вона співає, можна розібрати її і показати всю будову всередині – плід людського розуму – як розташовані валики, як вони працюють і як ідуть один за одним.

– І ми тієї ж думки! – сказали всі, і капельмейстер дістав дозвіл наступної неділі показувати пташку народові.

– Хай і народ також послухає! – наказав імператор.

Народ послухав і був такий задоволений, ніби аж сп'янів від чаю: а це ж зовсім по-китайськи! Всі казали «о!», підіймали вказівний палець угору і похитували при цьому головами.

А все ж таки бідні рибалки, що чули справжнього солов'я, казали:

– Звучить добре і схоже, але чогось не вистачає.

Справжнього солов'я оголосили вигнаним за межі держави.

Штучній пташці відвели місце на шовковій подушці біля самого ліжка імператора. Всі подарунки, одержані нею, золото і коштовні камені, лежали навколо, і пташка дістала титул «співця імператорського нічного столика» за рангом номер перший з лівого боку, бо імператор вважав за важливіший той бік, де серце, а серце навіть у імператорів також з лівого боку. А капельмейстер написав твір на двадцять п'ять томів про штучну пташку.

Це був такий учений і такий довгий твір з найважчих ки-

тайських слів, що всі запевняли, ніби прочитали його й зрозуміли, а то б їх оголосили дурними і висікли.

Так минув цілий рік. Імператор, весь двір і навіть весь народ знали напам'ять кожну ноту з пісні штучної пташки. Але саме через це тепер вона їм і подобалася найдужче. Вони могли самі їй підспівувати. Вуличні хлопчаки співали: «Цві-цві-цві... Тьох-тьох-тьох-тьох», – і імператор співав так само.

О, це справді було чудово!

Та якось увечері, коли штучна пташка співала краще, ніж будь-коли, а імператор лежав у ліжку, слухаючи її, у неї щось зашипіло всередині – ш-ш-ш! Потім щось тріснуло – трррр! Усі коліщата закрутилися, і музика змовкла.

Імператор зіскочив умити з ліжка і наказав покликати свого придворного медика. Але чим той міг допомогти? Тоді послали по годинникаря, і після багатьох розпитувань та оглядів він трохи привів пташку до ладу, але сказав, що з нею треба обережно поводитися, бо валики стерлися, а вставити нові, щоб пташка співала, як колись, неможливо.

Це було велике горе! Тільки раз на рік заводили пташку, та й це було надто багато. Проте капельмейстер сказав коротку, але повну мудрованих слів промову і зазначив, що пташка така ж хороша, як і раніше; значить, усе було так само добре, як і раніше.

Минуло п'ять років, і країну спіткало справжнє велике горе. Імператор, якого всі любили, був хворий і, казали, мусив

померти.

Уже був обраний новий імператор. Народ вийшов на вулицю і питав камергера, як почуває себе старий імператор.

– П..., – відповідав той і хитав головою.

Холодний і блідий лежав імператор у своєму великому розкішному ліжку. Весь двір думав, що він уже мертвий, і кожен поспішав привітати нового імператора. Лакеї вибігали поділитися новинами, покоївки, базікаючи, пили каву. Скрізь у залах і коридорах простелили килими, щоб не чути було жодного кроку, і тому було тихо, так тихо!

Але імператор ще не був мертвий. Нерухомиий і блідий лежав він у своєму розкішному ліжку з довгими оксамитовими завісами і важкими золотими китицями. Вгорі було відчинене вікно, і місяць світив на імператора й штучну пташку.

Бідний імператор ледве міг дихати, йому здавалося, ніби хтось сидів на його грудях. Він розплющив очі і побачив, що це – Смерть.

Вона одягла на себе золоту корону і в одній руці тримала імператорську золоту шаблю, а в другій – його пишний прапор. А навколо із складок великих оксамитових завіс визирали дивні голови – одні потворні, інші милі і ласкаві.

То були всі злі й добрі справи імператора, що дивилися на нього тепер, коли Смерть сиділа на його серці.

– Пам'ятаєш ти це? – шепотіли одне за одним.

– Пригадуєш ти це? – і вони розповідали йому так багато, що піт виступав у нього на чолі.

– Я не знав цього ніколи, – казав імператор. – Музики! Музики! Мого великого барабана! – кричав він. – Я не можу слухати, що вони кажуть!

Але вони вели далі, і Смерть кивала головою на все, що вони говорили.

– Музики! Музики! – кричав імператор. – Ти, маленька прекрасна золота пташко! Співай же, співай! Я тобі подарував стільки золота і коштовностей, я сам почепив тобі на шию мій золотий черевик, співай же, співай!

Але пташка мовчала, – не було нікого, хто б завів її, і тому вона не співала, а Смерть усе дивилася своїми великими порожніми очима; і було тихо, так жахливо тихо.

Біля вікна почувся раптом чудовий спів. Це співав маленький живий соловейко, що сидів на гілці. Він почув про біду імператора і прилетів сюди, щоб своїми співами пробудити надії, втішити його. І що більше він співав, то дедалі більше блідли привиди, кров текла швидше й швидше в ослаблomu тілі імператора, і навіть сама Смерть заслухалась і сказала:

– Співай ще, соловейку, співай!

– А ти віддаси мені за це розкішну золоту шаблю? Віддаси мені свій прапор? Віддаси імператорську корону?

І Смерть віддавала кожен скарб за одну пісню, а соловей усе співав та співав! Він співав про тихе кладовище, де ростуть білі троянди і де дихає пахощами бузок, де свіжу траву зрошують сльози тих, хто залишився жити. Сум за своїм

садком охопив Смерть, і вона холодним білим туманом полинула крізь вікно.

– Дякую! Дякую! – промовив імператор. – О ти, небесна маленька пташко! Я добре знаю тебе! Тебе я вигнав зі своєї держави, а ти своїм співом відігнала від мого ліжка злі привиди, вигнала з мого серця навіть Смерть. Як мені нагородити тебе?

– Ти нагородив уже мене, – відповів соловей. – У тебе були сльози на очах, коли я співав тобі уперше: цього я не забуду ніколи. Сльози – ось найдорожча нагорода, від якої радіє серце співця. А зараз засни, і ти встанеш знову свіжим і здоровим. А я співатиму для тебе.

І він заспівав, а імператор поринув у солодкий сон... Який спокійний, цілющий був цей сон!

Сонце світило у вікно, коли він прокинувся міцним і здоровим. Ніхто зі слуг ще не повернувся, бо всі думали, що він помер, тільки соловей сидів біля нього і співав.

– Ти мусиш залишитись у мене назавжди, – сказав імператор. – Ти співатимеш, коли захочеш, а штучну пташку я розіб'ю на тисячу скалок.

– Не роби цього, – заперечив соловей. – Все, що вона могла зробити хорошого, вона зробила. Бережи її, як беріг досі. Я не можу жити в палаці, але дозволь мені прилітати, коли я сам захочу. Вечорами я сидітиму на гілці край твого вікна і співами розважатиму тебе й навіватиму нові думки. Я співатиму тобі про щасливих і про знедолених, співатиму про

добре і зле, про все, що діється навколо і що приховується від твоїх очей. Маленька співоча пташка літає далеко навколо, скрізь: і до бідного рибалки, і під дах селянина, до всіх, хто далеко від тебе і твого двору. Я люблю твоє серце більше за твою корону. Я прилітатиму і співатиму тобі, але ти мусиш мені обіцяти одне.

– Усе! – сказав імператор і притиснув важку від золота шаблю до свого серця.

– Про одне прошу тебе. Нікому не розкажуй, що ти маєш маленьку пташку, яка розповідає тобі про все. Так буде краще!

І соловей полетів.

Слуги зайшли подивитися на мертвого імператора – зупинилися на порозі. А імператор сказав:

– Доброго ранку.

Непохитний олов'яний солдатик

Жили колись двадцять п'ять олов'яних солдатиків – двадцять п'ять рідних братів, бо народилися вони від однієї старої олов'яної ложки. Рушниці в руці, обличчя прямо, а мундири червоні з синім – дуже гарні!

Їх отримав хлопчик у день свого народження і одразу ж почав розставляти на столі.

Всі солдатики були подібні один до одного, лише двадцять п'ятий відрізнявся від своїх братів: у нього була тільки одна нога. Його виливали останнім, і олова на нього не вистачило. Але і на своїй одній нозі він стояв рівно і твердо, як решта на своїх двох. І саме йому одному з усіх і випали дивні пригоди.

На столі, де їх поставили, було багато інших іграшок, а найбільше впадав у око чудовий палац з паперу. Крізь маленькі вікна можна було заглянути всередину залу. Перед палацом стояли маленькі дерева. Вони оточували маленьке дзеркальце, що було ніби прозоре озеро. Там плавали лебеді і відбивалися в цьому озері. Усе виглядало дуже мило, але наймилішою за все була маленька дама, яка стояла на порозі відчинених дверей палацу. Вона теж була вирізана з паперу, спідничка її була з найтоншого батисту, а маленька вузька блакитна стрічка спускалася з плечей до пояса. Посередині стрічки сяяла позолочена троянда, така завбільшки, як усе личко дами. Маленька дама була балерина. Вона стояла

на одній нозі, простягнувши руки вперед, а другу свою ногу підняла так високо, що олов'яний солдатик не міг її побачити і подумав, що у дами, як і в нього, тільки одна нога.

«Ось дружина для мене, – подумав він. – Але вона така вельможна, вона живе в палаці, а я маю лише коробку, та й у тій нас аж двадцять п'ять. Це ж не місце для неї! Однак я повинен з нею познайомитися!»

І, розтягнувшись у всю довжину, він сховався за табакеркою, що стояла на столі. Звідти він міг спостерігати за маленькою чарівною дамою, що все стояла на одній нозі, не втрачаючи рівноваги.

Коли настав вечір, решта олов'яних солдатиків прибули до своєї коробки, а люди в будинку пішли спати. Ось тоді іграшки почали гратися в «гості», і в війну, і в бали. Олов'яні солдатикки галасували у своїй коробці, бо їм теж хотілося взяти участь в іграх, але вони не могли зсунути кришки. Горіховий плигун перекидався, а грифель витанцьовував на дошці. Зчинився такий шарварок, що прокинулась канарка і теж почала цвірінкати, та все віршами. Тільки двоє не рушили з місця – це були олов'яний солдатик і балерина. Вона трималася рівно на пальчиках, розкинувши обидві руки. Він був теж непохитний на своїй одній нозі, і його очі й на мить не відривалися від неї. Годинник пробив дванадцятку – і раптом тррах! – з табакерки зістрибнула покришка. Але там був не тютюн, ні, а маленький чорний гном, – це був такий фокус.

– Олов'яний солдатику! – мовив гном. – Не дивися на те, що тебе не стосується!

Але олов'яний солдатик удав, ніби нічого й не чує.

– Ну, гаразд, зачекай до ранку! – сказав гном.

Коли настав ранок і повставали діти, олов'яного солдатака поставили біля вікна. І чи то гном те вчинив, чи був винен протяг, але раптом відчинилося вікно і солдатик сторчма полетів з третього поверху. Це був жакхливий політ! Він летів ногою вгору й уткнувся шоломом та багнетом поміж камінням бруку.

Служниця і маленький хлопчик одразу побігли вниз шукати солдатака. Шукали, шукали і мало не наступили на нього, проте не знайшли.

Якби солдатик закричав: «Я тут!» – вони б, напевне, його знайшли, але він був у мундирі і вважав, що йому не личить галасувати.

Раптом пішов дощ. Краплі падали все частіше, і, врешті-решт, почалася справжня злива.

Коли дощ усух, вулицею пробігли два хлопчики.

– Дивись! – гукнув один другому. – Он лежить олов'яний солдатик. Давай пустимо його плавати в човнику.

Вони зробили з газети човника, посадили посередині солдатака, і він поплив униз рівчаком. Обидва хлопчики бігли поряд і плескали в долоні. О, рятуйте! Які хвилі билися в рівчаку, і яка була течія! Паперовий кораблик коливався, нахилився і кружляв так швидко, що олов'яний солдатик аж

тремтів, але він лишався непохитним, ніякої зміни в обличчі, дивився прямо перед собою і тримав рушницю в руках. Раптом човник спинився під довгим містком, – там було так темно, як колись у коробці.

«Куди ж я потраплю? – думав солдатик. – Це все гном наробив! Ох, коли б ще тут, у човнику, сиділа маленька дама, хай тоді було б і вдвічі темніше!»

Раптом перед ним з'явився великий водяний пацюк, що жив під містком.

– А паспорт у тебе є? – спитав він. – Покажи паспорт!

Але олов'яний солдатик мовчав і тільки міцніше стискав рушницю.

Човен понесло далі, а пацюк побіг за ним.

Брр-р... як клацав він зубами і кидав у нього тріски та солому!

– Тримайте його! Тримайте! Він не заплатив мита! Він не показав паспорта!

Але течія була щодалі сильніша. Олов'яний солдатик помітив, що міст закінчується, і побачив світлий день, але тут почувся такий страшенний шум, який злякав би навіть найхоробрішу людину. Ви тільки уявіть собі! За містком рівчак спадав у великий канал. Це для солдатика було так страшно, як для нас кинутися у водопад.

Водопад був уже близько, і човна тепер ніщо не могло зупинити. Бідний олов'яний солдатик тримався непохитно, як міг, ніхто не сказав би, що він хоч оком змигнув. Човна рво-

нуло, він закрутився, наповнився щерть водою і почав тонути. Олов'яний солдатик стояв по шию у воді. Човен поринав усе глибше, щодалі більше розлазився папір. Ось солдатик пірнув у воду з головою. Він згадав у цю хвилину маленьку чарівну балерину, яку вже ніколи не побачить, і у вухах його дзвеніло:

Вперед спокійно, воїне!
Це ж смерть перед тобою!

Папір розірвався навпіл, і олов'яний солдатик пішов на дно. І цієї ж миті його проковтнула велика риба.

Ох, як темно було в риб'ячому животі! Там було ще темніше, ніж під містком у рівчаку, і до того ж дуже тісно. Але олов'яний солдатик лишався непохитним і рівно лежав з рушницею в руках.

Риба металася на всі боки, робила жахливі стрибки. Нарешті вона зовсім заспокоїлася. І раптом ніби блискавка майнула. Нараз стало світло, і хтось закричав голосно:

– Олов'яний солдатик!

Річ у тім, що рибу впіймали, понесли на базар, продали, звідти вона потрапила на кухню, тут куховарка розрізала її великим ножом, схопила двома пальцями солдатика за спину і понесла в кімнату. Всі хотіли побачити надзвичайного чоловічка, який зробив у риб'ячому животі таку мандрівку.

Але олов'яний солдатик не запишався. Його поставили на

стіл. Подумати тільки, які чудеса трапляються на світі – олов'яний солдатик опинився в тій самій кімнаті, де був раніше; він бачив тих самих дітей, і ті самі іграшки на столі, і розкішний палац з чарівною маленькою балериною. Вона ще трималася на одній нозі, а другу відкинула високо в повітря. Вона також була непохитна. Це зворушило олов'яного солдатика, він мало не заплакав оловом, але це йому не личило.

Він тільки дивився на неї, та вона не вимовила ані слова.

Раптом один з хлопчиків схопив солдатика і ні з того ні з сього кинув його просто в палаючу піч; певне, це його підмовив гном з табакерки.

Солдатик стояв у світлі яскравого полум'я, і йому було дуже жарко, але чи було це від вогню, чи від кохання, він і сам не знав. Фарби на ньому зовсім злиняли, – може, від суму, може, під час мандрівки, цього теж ніхто не знав. Він дивився на маленьку балерину, вона на нього, і він чув, що тане, але все ще стояв непохитно, з рушницею на плечі. Раптом двері в кімнату розчинилися. Протяг підхопив балерину, і вона, як метелик, пурхнула в пічку, просто до олов'яного солдатика, запалала яскравим полум'ям – і її не стало. А олов'яний солдатик розтанув, перетворився на грудочку, і коли робітниця наступного дня вигрібала золу, вона знайшла у піщі олов'яне серце. Від балерини залишилася тільки троянда, та й та була чорна, мов вуглина.

Дикі лебеді

Далеко звідси, там, куди відлітають ластівки, коли в нас настає зима, жив король. У нього було одинадцять синів і одна дочка – Еліза. Одинадцять братів-принців ходили до школи з зірками на грудях і з шаблями при боці. Вони писали діамантовими грифелями на золотих дошках і все, що читали, знали напам'ять. Сестричка Еліза сиділа на маленькому дзеркальному стільчику, і в неї була книжка, яка коштувала півкоролівства.

О, цим дітям було дуже добре, тільки недовго тривало це щастя.

Їхній батько, який був королем великої країни, одружився вдруге з однією злою королевою, а вона не злюбила бідних дітей.

Вони помітили це вже з першого дня. У палаці було велике свято, і діти гралися в «гості». Але замість солодких пиріжків і печених яблук, які їм завжди давали для цієї гри, вони отримали від мачухи лише пісок у чашці.

– Уявіть собі, що це ласощі, – сказала вона.

За тиждень вона віддала маленьку сестричку Елізу одним селянам і стільки набрехала королю про принців, що він не схотів і бачити їх.

– Летіть світ за очі і самі піклуйтеся про себе! – сказала люта королева. – Летіть великими птахами без голосу!

Але вона все ж таки не змогла зробити їм так погано, як хотіла, і вони обернулися в одинадцять прекрасних диких лебедів. З дивним криком вилетіли вони з вікон палацу і понеслися над парком і лісом. Це було на світанку. Вони прилетіли до хатинки селянина, де спала сестричка Еліза. Лебеді кружляли над дахом, витягували довгі шиї, били крилами, але ніхто не почув і не побачив їх.

І вони знялися знову вгору, високо до хмар, і полетіли далеко-далеко. Лебеді летіли понад великим темним лісом, що тягся аж до моря.

Бідна маленька Еліза прокинулась у хатинці селянина і почала гратися зеленим листочком, – інших іграшок вона не мала. Вона проткнула дірочку в листочку і визирала крізь неї на сонце, і їй здавалося, ніби на неї дивляться ясні очі братів. А коли тепле сонячне проміння падало на її щічку, вона думала, що це брати її цілують.

День минав по дню, схожий один на одний. Вітер, літаючи в трояндових кушах перед хатинкою, шепотів:

– Хто прекрасніший за вас?

Троянди хитали голівками й казали:

– Еліза!

І це була правда.

Коли Елізі минуло п'ятнадцять років, її забрали додому. Побачивши, яка вона прекрасна, королева розгнівалась і зненавиділа її. Вона б охоче перетворила й Елізу на дикого лебедя, як і її братів, але не наважувалася, бо король хотів

побачити свою дочку.

Рано-вранці пішла королева в купальню, збудовану з мармуру, прикрашену розкішними килимами та м'якими подушками. Вона взяла трьох жаб, поцілувала їх і сказала першій:

– Коли Еліза зайде купатися, сядь їй на голову. Хай вона буде така лінива, як ти!

– Сядь їй на чоло! – сказала вона другій. – Хай вона буде така потворна, як ти, тоді батько не пізнає її.

– Примостися до неї на груди! – сказала вона третій. – Хай вона стане лихою і сама терзається від цього.

Мачуха кинула жаб у прозору воду, яка зразу ж стала зеленою, покликала Елізу, роздягла її і наказала їй влізти у воду. Як тільки Еліза увійшла у воду, одна жаба сіла їй на голову, друга на чоло, а третя на груди. Але Еліза цього не помітила; коли ж вона вийшла з басейну, по воді плавали три червоні маки. Якби жаби не були отруйні і якби відьма-королева не поцілувала їх, вони б стали червоними трояндами. Але навіть і тепер, наблизившись до Елізи, вони зробилися квітами. Еліза була надто гарна і невинна, і тому злі чари не мали над нею сили.

Побачивши це, королева натерла Елізу горіховим соком, так що вона стала вся темно-коричнева, вимазала її гарне лице бридкою маззю і скуйовдила чудове волосся.

Тепер було неможливо пізнати прекрасну Елізу.

Навіть батько, глянувши на неї, злякався і сказав, що це

не його дочка.

Ніхто, крім дворового пса на ланцюзі та ластівок, не пізнав її, але ж то були бідні створіння, вони не могли нічого сказати.

Заплакала бідна Еліза і згадала про своїх вигнанців-братів.

Зажурена, вийшла вона з палацу і цілий день брела полями та болотами, поки дісталася до великого лісу. Еліза сама не знала, куди йде, але вона так сумувала за своїми братами! Вона була певна, що вони також блукають по світу, і вирішила їх розшукати.

Вона йшла лісом. Незабаром настала ніч. Еліза загубила стежку і лягла на м'який мох, поклавши голову на пеньок.

Панувала глибока тиша, повітря було м'яке, навколов траві спалахували зеленими вогниками тисячі світлячків. Еліза зачепила рукою гілку, і на неї зоряним дощем посипалися яскраві світлячки.

Цілу ніч їй снилися брати. Вони гралися з нею, як колись у дитинстві, писали діамантовими грифелями на золотих дошках і розглядали розкішну книжку з малюнками, яка коштувала півкоролівства. Але на дошці вони писали не нулики та рисочки, ні, вони писали про свої відважні вчинки, про всі пригоди, які з ними трапилися, про все те, що бачили і пережили. І на малюнках книжки все оживало: пташки співали, люди виходили з книжки і розмовляли з Елізою та з її братами. А коли перегортали сторінку, малюнки ставали на

свої місця, щоб не було ніякої плутанини.

Вранці Еліза прокинулася, сонце було вже високо. Вона цього не могла бачити, бо великі дерева простягли і сплели міцно свої віти над нею. Але проміння грало на зелені, мов живий золотий серпанок, ніжні пахощі линули звідусіль, пташки співали й сідали їй на плечі. Вона чула дзюрчання води: в лісі було багато великих струмків, струмки стікали в одне озеро з чудовим піщаним дном. Навколо озера росли густі кущі. В одному місці олені зробили собі широкий прохід, і ним Еліза пройшла до води. Вода була такою прозорою, що, коли вітер не гойдав дерев і кущів, можна було подумати, що вони намальовані на дні озера, – так чітко відбивався кожен листочок, і той, що був освітлений сонцем, і той, що в затінку.

Побачивши у воді своє обличчя, Еліза злякалася – таке воно було чорне та погане. Та тільки вона вмочила у воду свою маленьку руку і потерла очі, лоб і щоки, – шкіра її, як і раніше, стала білою. Тоді Еліза роздяглася і ввійшла у свіжу воду. Не було кращої за неї на всьому світі!

Після купання вона знову одяглася, заплела свої довгі коси, підійшла до дзюркотливого струмка, напилася зі жмені води і побрела до лісу, сама не знаючи, куди йде. Вона думала про своїх братів.

Еліза побачила біля дороги дику яблуню, що зігнулася під вагою плодів. Еліза зїла кілька яблук, підперла жердинами віти і ввійшла в темну хащу лісу. Там було так тихо, що во-

на чула свої кроки, шарудіння кожного листочка під ногами. Жодної пташки не видно було тут, жоден сонячний промінь не міг пробитися крізь густе темне гілля. Високі стовбури стояли дуже близько один до одного, майже суцільною стіною.

О, тут була така самотність, якої раніше вона ніколи не знала. А вночі стало зовсім темно. Жодного маленького світлячка не було більше в траві. Елізі стало сумно, вона лягла на траву і заснула.

Вранці Еліза прокинулась і пішла далі. Щойно вона ступила кілька кроків, як зустріла бабусю з кошиком ягід, і бабуся дала їй трохи ягідок. Еліза спитала, чи не проїздили тут лісом одинадцять принців.

– Ні, – сказала стара, – але вчора тут недалеко, на річці, я бачила одинадцять лебедів з золотими коронами на головах.

І вона провела Елізу трохи далі, до яру. Внизу виляса річка, дерева, що росли обабіч берегів, простягали назустріч одне одному довгі, вкриті густим листям віти. Деякі дерева, не в змозі дотягтися своїм гіллям до гілля своїх братів на протилежному березі, щоб сплестися з ним так витягалися над водою, що аж їхнє коріння вилазило із землі, – і вони все ж досягали своєї мети.

Еліза попрощалася зі старою і пішла вниз по річці, аж до того місця, де річка впадала у відкрите море.

Велике чудове море було перед дівчиною, але жодного паруса, жодного човна не було видно. Як же йти далі? Еліза

почала розглядати маленькі камінці, яких було безліч на березі. Вода зробила їх гладенькими та круглими. Скло, залізо, каміння – усе, що викидало сюди море, було відшліфоване водою, а вода ж була ще м'якша, ніж її ніжні руки.

«Хвилі невтомно котяться одна за одною, – подумала Еліза, – і вирівнюють найтвердіші речі. Я теж буду невтомною. Спасибі вам за науку, світлі, вічноплинні хвилі! Серце моє каже, що колись ви віднесете мене до моїх милих братів!»

На водоростях, принесених хвилями на берег, лежало одинадцять білих лебединих пер. Еліза зібрала їх. На них блищали краплини – роса чи сльози? Ніхто цього не знає! Вона була сама на березі, але не відчувала самотності, бо море – воно вічно мінливе, за кілька годин змінилося частіше, ніж звичайне озеро протягом року.

Насувала велика чорна хмара, і море ніби казало: «І я також можу бути похмури». Тоді дув вітер, і хвилі вкривали море білим шумовинням.

Коли ж припливали рожеві хмарки, засинали вітри – море ставало як пелюстки троянди. За мить воно вже здавалося зеленим, а потім враз робилося білим.

Але хоч яким би спокійним було море – завжди коло берега воно ледь-ледь коливалося, вода злегка підіймалася, як груди дитини, що спить.

Коли сонце вже хилилося до заходу, побачила Еліза, що одинадцять диких лебедів із золотими коронами на головах летять до берега. Вони летіли один за одним і здавалися дов-

гою білою стрічкою.

Еліза зійшла на пагорбок і заховалася за кущем. Лебеді спустилися недалеко від неї і забили своїми великими білими крилами.

Та щойно сховалося сонце, упало з них лебедине пір'я і на березі опинилися одинадцять прекрасних принців, братів Елізи. Вона голосно скрикнула. Хоч вони дуже змінилися, вона знала, вона відчувала, що це її брати, і вона кинулася їх обіймати, називала їх усіх на ймення. Брати не могли отямитися від щастя, коли побачили свою маленьку сестричку. Вони також пізнали її, хоч вона вже виросла і стала красунею.

Всі сміялися й плакали і швидко дізнались одне від одного, що зробила з ними зла мачуха.

– Ми, брати, – сказав найстарший, – літаємо дикими лебедями, поки не зайде сонце. Як тільки воно сховається – знову приймаємо людську подобу. Через це ми мусимо стежити, щоб перед заходом сонця бути вже на твердій землі. Якби ми в цей час літали під хмарами, ми, раптово перетворившись в людей, упали б додолу зі страшної висоти. Ми живемо не тут, а по той бік моря, в такій же чудовій країні, як і ця.

Але шлях туди далекий. Ми мусимо перелетіти велике море, і на нашому шляху немає жодного острівця, де б ми могли переночувати. Тільки одна маленька скеля підноситься з моря, така завбільшки, що ми можемо стати на ній, якщо щільно притулимося один до одного. Коли море лютує, бризки хвиль долітають до нас, але ми раді і цій стрімчастій

скелі. Там ми можемо переночувати у своїй людській подобі, інакше ми не могли б відвідати нашої любої батьківщини, бо летіти туди треба два найдовші дні в році. Лише раз на рік ми можемо прилітати до нашого рідного краю.

Одинадцять днів ми можемо залишатися тут, літати над великим лісом, що оточує наш замок, в якому ми народилися і де живе наш батько, бачити цвинтар, де похована наша мати. Тут навіть дерева і кущі нам рідні; тут, у степах, бігають дикі коні, яких ми бачили в дитинстві, тут співає вугляр старовинні пісні, під які ми танцювали малими. Тут наша батьківщина, сюди тягне нас, тут ми знайшли тебе, нашу маленьку любу сестричку.

Ще два дні ми можемо тут лишатися, а потім знову доводиться летіти за море, до розкішного, та не рідного краю. Але як же нам бути з тобою? У нас нема ні корабля, ні човна!

– Як мені звільнити вас від цих чар? – спитала сестра.

Вони проговорили цілу ніч і тільки трохи задрімали перед світанком.

Еліза прокинулася від шуму лебединих крил. Брати вже знову стали лебедями, літали великими колами вгорі і нарешті зовсім зникли з очей. Але наймолодший лебідь повернувся. Він поклав голову їй на коліна, а вона гладила його пір'я. Цілий день вони були вдвох. Надвечір повернулася решта, і, коли зайшло сонце, вони знову перетворилися на людей.

– Завтра ми летимо звідси і повернемося лише через рік, –

сказав старший брат. – Але тебе ми не залишимо тут. Чи вистачить у тебе сміливості летіти з нами? В моїх руках досить сили, щоб перенести тебе через ліс. Невже ж їх забракне, щоб перенести тебе через море на всіх наших крилах?

– Візьміть мене з собою! – сказала Еліза.

Цілу ніч вони плели сітку з гнучкої лози та комишу, і вона вийшла велика й міцна. В неї поклали Елізу, і, коли зійшло сонце й брати стали дикими лебедями, вони схопили сітку своїми дзьобами і знялися зі своєю любовою сестрою, яка ще спала, високо, аж до хмар. Сонце світило їй в лице, і тому один з лебедів летів у неї над головою, щоб затінити її своїми широкими крилами. Вони були вже далеко від землі, коли Еліза прокинулася. Еліза думала, що вона все ще бачить сон, – так дивно було летіти в повітрі, високо над морем. Поряд лежала гілочка з чудовими стиглими ягодами і пучечок смачних корінців – це молодший брат поклав їх біля неї. Еліза з вдячністю всміхнулася йому. Вона пізнала його, це він летів над нею і своїми крилами захищав від сонця.

Лебеді летіли так високо, що великий корабель здавався їм білою чайкою, яка гойдається на хвилях. Велика, як гора, хмара стала перед ними, і на ній Еліза побачила велетенські тіні – свою власну і одинадцяти братів. Це була надзвичайна картина, якої вона раніше не бачила. Але сонце піднялося вище, хмара залишилася позаду, і дивні тіні зникли.

Упродовж усього дня лебеді летіли швидко, наче стріли, випущені з лука, та все ж повільніше, ніж завжди, бо тепер

несли вони ще й сестру. Наближався вечір, і погода зіпсувалася. З острахом стежила Еліза, як сонце опускається все нижче, а ще ніде не видно маленької скелі, про яку казали їй брати. Елізі здалося, що лебеді стали сильніше махати крилами.

О лихо! Це вона винна, що брати летять повільніше, ніж літали досі!

Коли зайде сонце, вони знову стануть людьми, впадуть у море і потонуть. Скелі все ще не було видно. А чорна хмара продовжувала насуватися. Сильні пориви вітру віщували бурю. Хмари сплелися в одну велику загрозливу свинцеву масу, що котилася небом. Блискавки спалахували одна за одною.

Ось уже сонце торкнулося своїм краєм моря. Серце Елізи тремтіло. Цієї хвилини лебеді почали опускатися так швидко, що Елізі здалося – вони падають. Але вони знову піднялися вгору. Вже половина сонця сховалася у воді, коли вона нарешті побачила внизу маленьку скелю. Ця скеля здавалася не більшою за тюленя, що висунув голову з води.

Сонце швидко згасало. Тепер скеля здавалася зіркою, і ноги Елізи вже торкалися каміння.

У цю мить сонце згасло, як остання іскра паперу, що догорав, і Еліза побачила навколо себе братів. Вони стояли, взявшись за руки, щільно притулившись один до одного. Усі ледве помістилися на маленькій скелі.

Море билося об скелю і огортало їх бризками, як дрібним

дощем, небо раз у раз освітлювали блискавки, безперервно гуркотів грім. Але сестра й брати стояли, міцно притулившись одне до одного, і співали пісні, щоб не було так страшно.

На світанку повітря стало чистим, спокійним. Щойно зійшло сонце, злетіли лебеді з Елізою вгору. Море ще високо здіймалося, і коли Еліза дивилася згори на темно-зелені хвилі, вкриті білим шумовинням, здавалося – мільйони лебедів плавають на воді.

Коли сонце піднялося вище, Еліза побачила, як у повітрі пливе країна гір з блискучими сніговими вершинами. Посередині над усім здіймався височезний палац з чудовою колонадою, а навкруги росли пальмові ліси та розкішні квіти завбільшки як млинові колеса.

Вона спитала, чи не є це та сама країна, куди вони летять. Але лебеді похитали головами. Це був чудовий, завжди мінливий, захмарний замок Фата-Моргана, в який не могла потрапити жодна людина.

Еліза вдивлялася пильно, і раптом зникли гори, ліси і замок, а на їхньому місці з'явилися двадцять зовсім однакових величезних церков з високими дзвіницями і стрілчастими вікнами. Дівчині навіть здалося, що вона чує звуки органа, але то шуміло море. Церкви начебто були зовсім близько, та раптом перетворилися на цілу флотилію, що пливла під ними. Коли ж Еліза вдивилася, то зрозуміла – це був тільки туман з моря. І весь час змінювалися картини перед її очі-

ма, поки вона не побачила ту країну, куди вони летіли. Там височіли сині гори з кедровими лісами, міста і палаци.

Ще не заходило сонце, а Еліза вже сиділа на скелі, перед великою печерою, що поросла виткими рослинами. Здавалося, її завісили всю вишиваними килимами.

– Ну, побачимо, що присниться тобі цієї ночі! – сказав молодший брат і показав Елізі її опочивальню.

– Коли б приснилося мені, як я можу врятувати вас! – сказала Еліза, і ця думка заволоділа нею. Навіть уві сні вона думала про це. І от приснилося їй, що летить вона високо в повітрі до замку Фата-Моргана. Сама фея, чарівна і залита сяйвом, виходить їй назустріч, але в той же час вона дуже подібна до тієї бабусі, що дала їй у лісі ягід і розповіла про лебедів із золотими коронами.

– Твоїх братів можна врятувати, – сказала вона, – але чи вистачить у тебе мужності та терпіння? Звичайна вода ще м'якша за твої ніжні пальці і все ж таки шліфує каміння, але вона не відчуває болю, який відчують твої руки. У води немає серця, і вона не знає того страху і муки, яких ти повинна зазнати. Бачиш кропиву, що я тримаю в руці? Її росте багато навколо печери, де ти спиш. Тільки ця кропива і та, що росте на цвинтарі, стане тобі в нагоді, запам'ятай це. Ти нарви її, хоча б твої руки горіли від пухирів, потім добре розімни кропиву ногами і зроби з неї прядиво. З нього ти напрядеш ниток і виплетеш одинадцять панцирів з довгими рукавами. Накинь їх на лебедів, і всі чари зникнуть! Але об-

міркуй добре – з тієї хвилини, що ти почнеш роботу, і до того часу, поки її скінчиш, навіть коли б це продовжувалося роки, – ти мусиш не сказати жодного слова! Перше слово, що ти вимовиш, проткне смертельним кинджалом серця твоїх братів! Від твого язика залежить їхнє життя. Пам'ятай це!

Кажучи ці слова, вона доторкнулася кропивою до руки Елізи. Враз наче вогонь обпik її, і Еліза прокинулася. Був уже світлий день, і вона побачила, що поряд лежить кропива, така сама, як і та, що вона бачила уві сні.

Еліза швидко вийшла з печери, щоб одразу почати роботу.

Своїми ніжними руками рвала дівчина жалку кропиву. Вона була як вогонь, її руки вкрилися великими пухирями, але вона з радістю терпіла біль, бо лише так могла врятувати своїх любих братів. Вона розім'яла кожен стеблинку кропиви босими ногами і приготувала з неї зелену пряжу.

Коли зайшло сонце, прийшли брати і злякалися. Еліза була німа. Вони думали, що це нові чари лютої мачухи. Але, коли вони глянули на її руки, то зрозуміли, що це вона робить для них. Молодший брат заплакав, і де його сльози падали на руки сестри, там вона не відчувала більше болю, там зникали пекучі пухирі.

Цілу ніч працювала Еліза, бо не хотіла відпочивати, поки не врятує любих братів. Наступного дня, поки лебеді літали, вона теж працювала, і хоч була самотня, ніколи час не минав так швидко, як зараз. Один панцир був уже готовий, вона

почала другий.

Раптом залунав мисливський ріг. Елізу охопив страх.

Звуки наближалися, вона почула гавкання собак. Перелякана, вбігла Еліза в печеру, зв'язала кропиву, що її зібрала і витіпала, і сіла на неї.

У ту ж мить з кущів вистрибнув великий пес, за ним ще кілька. Вони голосно гавкали і стрибали навколо неї. За кілька хвилин перед печерою з'явилися мисливці. Найгарніший з них був королем цієї країни. Він зупинився перед Елізою. Ніколи він ще не бачив такої прекрасної дівчини.

– Як ти опинилася тут, чудова дитино? – спитав він, але Еліза похитала головою. Вона не могла говорити, це коштувало б життя її братам.

Вона сховала руки під фартух, щоб король не міг бачити, як вона страждає.

– Ходімо зі мною! – сказав він. – Ти не можеш тут лишатися. Коли ти така ж добра, як і прекрасна, я одягну тебе в шовк та оксамит, покладу золоту корону на твою голову, і ти житимеш у моєму багатому палаці.

І він посадив її до себе на коня. Еліза плакала й ламала руки, але король казав:

– Я бажаю лише твого щастя! Колись ти дякуватимеш мені!

З цими словами він погнав коня через гори. Еліза сиділа попереду, а решта мисливців скакали за ними.

У променях призахідного сонця дівчина побачила чудове

королівське місто з палацами, баштами й церквами.

Король повів її до палацу, де у високих мармурових залах би́ли фонтани, а на стінах висіли мальовничі картини. Але Еліза не звертала ні на що уваги. Вона плакала й сумувала.

Байдуже дозволила вона служниці одягти на себе королівське вбрання, вплести перлини у волосся і натягти на пожалені кропивою руки тонкі рукавички.

В усій цій красі вона була така чарівна, що всі придворні вклонилися їй. І король назвав її своєю нареченою, хоча архієпископ хитав головою і навіть шепотів, що чудова лісова дівчина, напевне, відьма, – вона засліпила очі й приворожила серце короля.

Та король не слухав його, він наказав принести найдорожчі страви, покликав музикантів грати і найкращих дівчат танцювати. Потім він повів Елізу запашним садом у розкішний зал, але жодної усмішки не викликало все це ні в очах, ні на устах Елізи – в них ніби назавжди застигла туга. Тоді відчинив король маленьку кімнатку, що була поряд з їхньою опочивальнею. Вона вся була вбрана дорогими зеленими килимами і дуже нагадувала печеру, в якій жила Еліза. На підлозі лежав пучок пряжі, що вона напряла з кропиви, а на стіні висів уже готовий панцир. Усе це, як дивину, захопив із собою один з мисливців.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.